

Erfaringer med å fjerne karakter i orden og atferd

Evaluering av et forsøk ved
seks videregående skoler i Rogaland

Nasjonalt senter for læringsmiljø og atferdsforskning, november 2019

Edvin Bru
Maren Stabel Tvedt
Liv Jorunn Byrkjedal-Sørby
Kjersti B. Tharaldsen
Ann Kristin Kolstø-Johansen

Tittel: *Erfaringer med å fjerne karakter i orden og atferd. Evaluering av et forsøk ved seks videregående skoler i Rogaland.*

Referanse: Bru, E., Tvedt, M. S., Byrkjedal-Sørby, L. J., Tharaldsen, K. B., & Kolstø-Johansen, A. K, (2019). *Erfaringer med å fjerne karakter i orden og atferd. Evaluering av et forsøk ved seks videregående skoler i Rogaland.* Stavanger: Læringsmiljøsentret.

ISBN: 978-82-7578-062-9 (PDF)

Publisert: November 2019

Finansiering: Rapporten er laget på oppdrag fra Rogaland fylkeskommune.

Rettigheter: Det er tillatt å sitere fra denne rapporten for forskningsbruk eller annen ikke-kommersiell bruk – forutsatt at gjengivelsen er korrekt at rettigheter ikke påvirkes og at den siteres korrekt. All annen bruk krever skriftlig tillatelse.

Kontakt: læringsmiljosenteret@uis.no

Nett: www.læringsmiljosenteret.no

Innledning

Dette er en evalueringsrapport fra forsøket uten karakterer i orden og atferd i videregående skole.

Evalueringen er basert på spørreundersøkelser til lærere og elever, samt fokusgruppeintervju med representanter for skolens ledelse, tillitsvalgte fra den største fagforeningen på skolene og elevrådsrepresentanter fra skolene. Undersøkelsene ble gjennomført i perioden mars til mai 2019. I tillegg er det hentet inn relevante data fra Utdanningsdirektoratets elevundersøkelse for årene 2014 – 2018, samt opplysninger om elevers fravær. For de sistnevnte dataene er tilsvarende data fra resten av de videregående skolene i Rogaland brukt som referanse. Alle undersøkelsene er gjennomført i tråd med regelverk for forskningsetikk og personvern.

En viktig begrunnelse for forsøket har vært å utforske om det å fjerne anmerkninger og karakterer i orden og atferd kan være med å stimulere arbeidet med elevenes helhetlige sosiale handlingskompetanse (jf. søknad til Utdanningsdirektoratet mai 2017), slik dette forstås ut fra den nye overordnede delen av læreplanverket.

Følgende fire skoler har hatt forsøket i tre år eller mer: Bergeland (oppstart 2014), Kopervik (oppstart 2015), Strand (oppstart 2015), og Haugaland (oppstart 2016). Disse skolene var med i lærer- og elevundersøkelsen som dannet grunnlaget for 2017-evalueringen (Bru & Tvedt, 2017). Følgende skoler har hatt forsøket i kun to år: Godalen (oppstart 2017) og Vardafjell (oppstart 2017).

Bergeland, Strand og Haugaland er kombinerte videregående skoler, Godalen er en ren yrkesfaglig skole, og Kopervik og Vardafjell er rene studieforberedende skoler.

Rapporten avsluttes med en overordnet oppsummering, som også fungerer som et sammendrag.

Stavanger, 1. november 2019

Professor Edvin Bru, prosjektleder

Innhold

Innledning	3
Lærerundersøkelsen	6
Bruk av anmerkninger og karakterer i tidligere praksis	7
Opplever lærerne at de ble involvert og forberedt før oppstart?	9
Opplever lærerne at det ble gitt informasjon og veiledning for å etablere alternativ praksis?	10
Hvordan mener lærerne at forsøket har påvirket forståelsen av normer og regler?	12
Opplever lærerne endring i elevenes atferd?	13
Opplever lærerne endring i elevenes orden?.....	15
Opplever lærerne endring i sin mulighet til å stimulere til god orden og atferd?.....	16
Opplever lærere endring i arbeidsmengde- og belastning?.....	18
Mener lærerne at forsøket har vært med på å endre vektlegging i egen praksis?.....	19
Er det noen elevgrupper dette fungerer særlig for?.....	20
Alt i alt – lærernes vurdering	22
Overordnet spørsmål om påvirkning av elevenes orden og atferd, fordelt på skoler	24
Overordnet spørsmål om påvirkning av egen arbeidssituasjon, fordelt på skoler.....	26
Oppsummering av lærerundersøkelsen	27
Elevundersøkelsen	30
Elevenes svar på hvordan de opplever at forsøket eventuelt har påvirket aspekter ved deres skolehverdag.....	30
Elevenes overordnede vurdering	32
Elevenes overordnede vurdering fordelt på skoler.....	34
Opplever elevene at det er negativt å ikke ha disse karakterene når de skal søke jobb?	35
Oppsummering av elevundersøkelsen	36
Resultater fra Utdanningsdirektoratets elevundersøkelse	37
Arbeidsro	37
Relasjon til lærer	38
Å bli hørt.....	39
Endring i fravær	40
Dager	40
Timer.....	41
Kvalitativ evaluering av forsøksordningen	42
Metodisk tilnærming.....	42
Utvalg	42
Intervjuguide	42
Prosedyre	43
Analyser	43

Funn.....	44
Hovedkategori 1: 'Opprinnelig ordning'.....	44
Hovedkategori 2: 'Alternative tiltak'.....	45
Hovedkategori 3: 'Videreføring av tiltak'.....	47
Sammendrag av den kvalitative evalueringen.....	48
Overordnet oppsummering	52
Anmerkninger og karakterer har vært praktisert ulikt.....	52
Hva har erstattet anmerkninger og karakterer i orden og atferd?.....	52
Elevenes orden og atferd.....	53
Relasjoner mellom lærere og elever.....	54
Hvordan oppfattes forsøket å fungere for ulike elevgrupper?.....	54
Betydningen av karakterer i orden og atferd når en søker læreplass/ jobb.....	55
Endringer i lærernes arbeidssituasjon.....	55
Endringer i egen praksis.....	55
Endringer i arbeidsmengde- og belastning.....	56
Endringer i arbeidssituasjonen generelt.....	56
Metodiske betraktninger.....	56
Personvern.....	57
Konklusjon og avsluttende betraktninger.....	57
Litteraturliste	60

Lærerundersøkelsen

Våren 2019 deltok 323 lærere fra de seks skolene i en digital spørreundersøkelse om forsøksordningen. Store deler av undersøkelsen ble utarbeidet helt likt som den undersøkelsen som ble gjennomført ved fire av skolene våren 2017, for at aktuelle resultater skulle kunne sammenlignes. Vi har ansett det interessant å undersøke om lærere ved disse skolene rapporterer annerledes nå, enn da forsøket var svært nytt.

Tabell 1: Utvalget i lærerundersøkelsen

	Bergeland	Kopervik	Strand	Haugaland	Godalen	Vardafjell	Hele utvalget
Svarprosent på skole	69 %	95 %	72 %	72 %	49 %	89 %	70 %
Antall svar	55	40	54	86	47	41	323

Svarprosenten er utregnet i forhold til antall lærere som har deltatt i prosjektet og som dermed ble invitert til deltakelse (tall oppgitt av skolene). Svarprosenten er ujevn på de ulike skolene, og særlig lav på en av de «nye» skolene (Godalen). Den samlede svarprosenten på 70% er likevel akseptabel, og vi kan anta at et bredt utvalg av lærerne er representert.

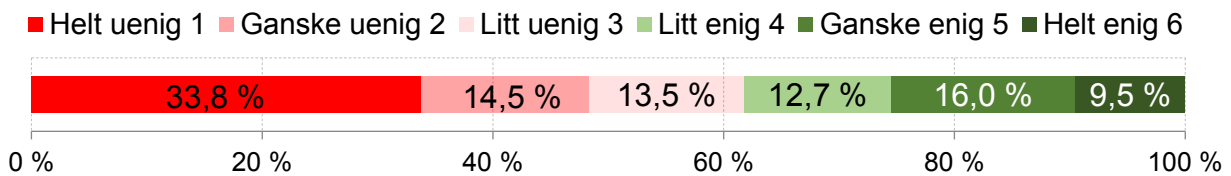
Tabell 2: Antall svar og svarprosjenter.

	Antall svar	Jobber primært med elever på yrkesfag	Jobber primært med elever på studieforberedende
De fire skolene som startet i 2016 eller tidligere	235	141 (60%)	94 (40%)
De to skolene som startet i 2017	88	46 (52%)	42 (48%)
Hele utvalget	323	58%	42%

Bruk av anmerkninger og karakterer i tidligere praksis

Innledningsvis ble lærerne spurt om i hvilken grad anmerkninger og karakterer i orden og atferd hadde en viktig funksjon i deres praksis *før* forsøket startet. Dette ble målt med en indeks som inkluderer fire påstander om funksjonen anmerkninger og karakterer hadde i tidligere praksis.

Figur 1: Svarfordeling på indeks om læreres tidligere praksis knyttet til anmerkninger og karakterer i orden og atferd.

Svaralternativer: helt uenig (1), ganske uenig (2), litt uenig (3), litt enig (4), ganske enig (5), helt enig (6).
Cronbachs α : 0,97.¹

I min praksis har anmerkninger vært et viktig virkemiddel for å regulere elevenes atferd

I min praksis har anmerkninger vært et viktig virkemiddel for å stimulere til god orden

Karakteren i atferd har hatt en viktig funksjon i min praksis

Karakteren i orden har hatt en viktig funksjon i min praksis

275 lærere hadde erfaringer fra bruk av anmerkninger og karakterer i orden og atferd («mangler relevant erfaring» var et svaralternativ som f.eks. nye lærere kunne benytte). Av disse var nesten 62% *uenige* i at karakterer i orden og atferd med tilhørende anmerkninger hadde hatt en viktig funksjon i deres praksis. Det var ikke statistisk signifikant forskjell i svarfordeling mellom lærere på skoler som hadde vært med på forsøket i tre år eller mer og skoler som hadde vært med i to år. Det var heller ikke signifikant forskjell mellom lærere som primært arbeidet med elever på studieforberedende og yrkesfaglig program. Den skolevise tabellen (Tabell 3) viser andel lærere som er uenige i at anmerkninger og karakterer tidligere hadde en viktig funksjon i deres praksis, og indikerer imidlertid store skolevise forskjeller:

¹ Cronbach's α bør være mellom 0,70 og 0,90. Cronbach's α rundt 0,90 betyr at svarmønsteret for de enkelte spørsmål som inngår i indeksen (målingen sammensatt av flere påstander) har svært likt svarmønster.

Tabell 3: Andel lærere som er uenige i at anmerkninger og karakterer hadde en viktig funksjon i tidligere praksis, skolevis.

	Strand	Bergeland	Kopervik	Vardafjell	Godalen	Haugaland
Andel lærere	86%	70%	67%	65%	56%	42%

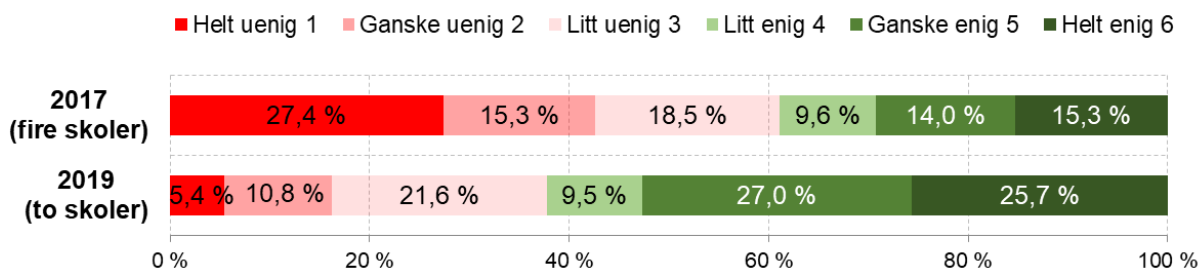
Praksis når det gjelder bruken av anmerkninger og karakterer synes å være til dels svært forskjellig. Dette kan innebære at det råder tilfeldigheter knyttet til om elever får nedsatt karakter i orden og/eller atferd. Sett på bakgrunn av at det er få elever som får nedsatt karakter i orden (4,7%) og atferd (1,9%)², kan arbeidsgivere vurdere nedsatt karakter i orden og atferd som et særlig negativt trekk ved eleven. Hvis dette hindrer eller betydelig reduserer elevens mulighet for læreplass eller jobb på et mer eller mindre tilfeldig grunnlag, er dette en utfordring ved karakterene i orden og atferd som må adresseres.

² Opplysning gitt av Rogaland fylkeskommune. Prosentandeler for norsk videregående skoler samlet.

Opplever lærerne at de ble involvert og forberedt før oppstart?

Dette ble målt ved at lærerne tok stilling til to spørsmål om grad av kollegiets involvering i avgjørelsen om å delta i forsøksordningen, og om forsøket ble godt forberedt. Disse to påstandene ble slått sammen til en indeks. Første linje i tabellen viser svarfordeling fra lærere fra de fire skolene som svarte på dette i 2017. Nederste linje er tilsvarende resultater fra lærerne på de «nye» skolene, som svarte på dette våren 2019.

Figur 2: Svarfordeling for indeks om involvering og forberedelse før oppstart. 2017-resultater øverst, og 2019-resultater nederst.

Svaralternativer: helt uenig (1), ganske uenig (2), litt uenig (3), litt enig (4), ganske enig (5), helt enig (6).
Cronbachs α : 0,91 (2017) og 0,70 (2019).

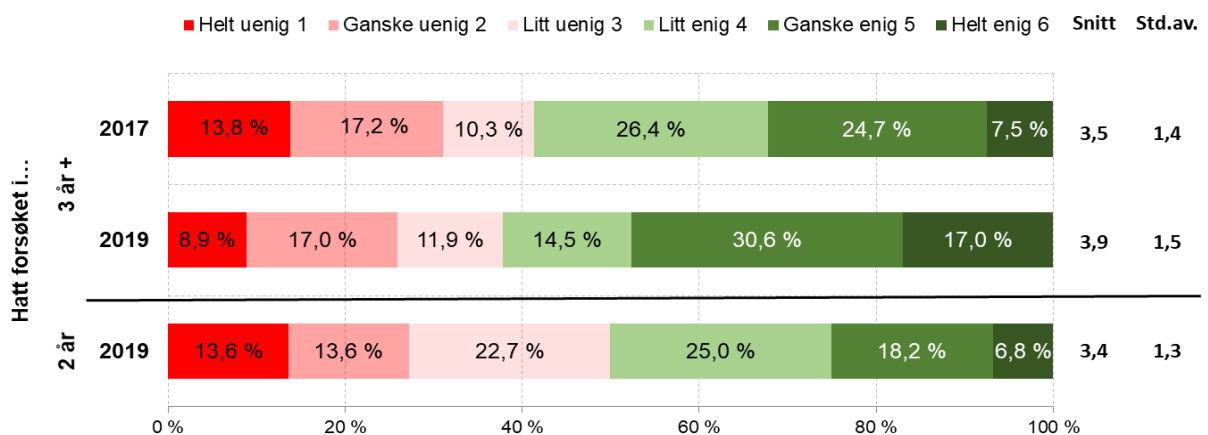
*Forsøket uten anmerkninger og karakterer i orden og atferd ble godt forberedt.
Kollegiet var involvert i avgjørelsen om at skolen skulle være med i forsøksordningen.*

Resultatene tyder på at prosessen i forkant av forsøket har vært ganske annerledes ved de to skolene som startet i 2019, sammenlignet med den prosessen de «gamle» skolene hadde. Mens det i 2017 var 39% av lærerne på de fire skolene var enige i at forsøket var godt forberedt, var tilsvarende andel i 2019 62%. Dette kan tyde på at de to skolene som startet i 2019 hadde en grundigere forankringsfase - noe som ble framhevet som nødvendig i evalueringsrapporten fra 2017 (Bru & Tvedt, 2017). I denne rapporten ble det også påpekt at det var en tydelig sammenheng mellom grad av forberedelse involvering, og lærernes erfaringer/oppfatninger om forsøket.

Opplever lærerne at det ble gitt informasjon og veiledning for å etablere alternativ praksis?

Det har vært relevant å få innsikt i hvorvidt lærere opplever at det har blitt arbeidet for å etablere en alternativ praksis for å stimulere til god orden og atferd blant elevene, i forbindelse med at anmerkningene og karakterene ble fjernet. Tre påstander ble brukt for å lage en indeks som fanget opp dette.

Figur 3: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for indeks om informasjon og veiledning til alternativ praksis³.

Svaralternativer: helt uenig (1), ganske uenig (2), litt uenig (3), litt enig (4), ganske enig (5), helt enig (6).
Cronbachs α : 0,95 (2017) og 0,96 (2019).

I forbindelse med forsøket uten anmerkninger og karakterer i orden og atferd er det gitt god informasjon eller veiledning om..

... hvordan lærerne best kan forholde seg til elever som utfordrer når det gjelder orden og atferd

... hvordan lærerne best kan legge til rette for god orden og atferd ved hjelp av positive virkemidler

... hvordan en bruker naturlige konsekvenser for å stimulere til god orden og atferd

I Figur 3 presenteres resultatene fra indeksen om alternativ praksis inndelt etter skolegruppene; på de to øverste radene vises resultater fra lærere ved de fire skolene som har hatt forsøket i tre

³ En forskjell på 9% er statistisk signifikant ($p < 0,05$) for forskjeller mellom 2017 og 2019 for skoler som var med på evalueringen begge disse år (N i 2017=174; N i 2019 = 235). For forskjeller i 2019 mellom skoler som har vært med i 2 vs. 3år+ må forskjellen være 12% for å være signifikant på 0,05-nivå

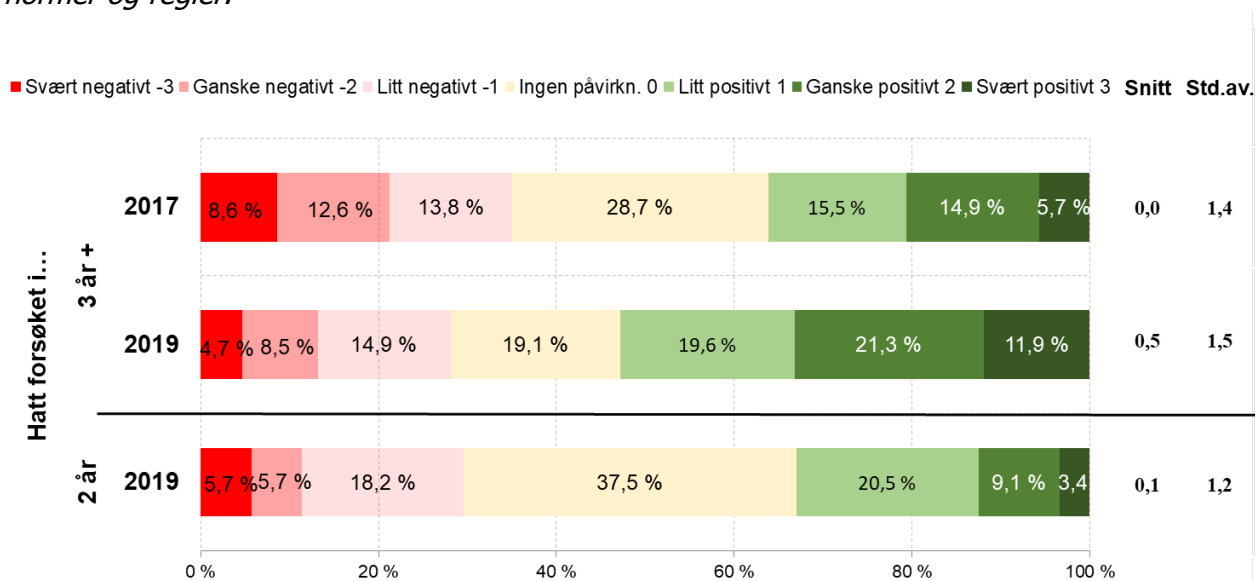
år eller mer (Bergeland, Strand, Haugaland og Kopervik) – helt øvers, deres resulater fra 2017-undersøkelsen, og på rad to, deres resultater fra 2019-undersøkelsen. En sammenligning av de to øverste radene vil dermed gi en indikasjon på eventuell endring ved de «gamle» skolene. På nederste rad vises 2019-resultatene fra de to skolene som har hatt forsøket i kun to år (Godalen og Vardafjell). Dette mønsteret for presentasjon av resultatene vil også brukes for de neste indeksene.

Lærernes svar på spørsmålene i denne indeksen tyder på en tendens til at lærere ved de skolene som har hatt forsøket i tre år eller mer er noe mer bekreftende til at de har fått informasjon og veiledning til alternativ praksis i 2019, men andelen som totalt sett er enige i dette er relativt stabil (59% i 2017 og 61% i 2019). I lys av resultatene fra forrige indeks (om forberedelse av, og involvering i forsøket), der vi fikk en indikasjon på at de to «nye» skolene hadde hatt en sterkere forberedelsesfase, er det noe overraskende at vi ikke ser det samme positive mønsteret fra disse skolene når det gjelder veiledning til alternativ praksis. Dette kan tyde på at forankringsfasen på disse skolene ikke i betydelig grad har inkludert veiledning til alternativ praksis.

Hvordan mener lærerne at forsøket har påvirket forståelsen av normer og regler?

Dette ble målt med en indeks bestående av seks spørsmål til lærerne, som omfattet både lærers egen forståelse, elevenes forståelse og grad av felles forståelse i kollegiet.

Figur 4: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for indeks om påvirkning av forståelsen av normer og regler.

Svaralternativer: Svært negativt (-3), Ganske negativt (-2), Litt negativt (-1), Ingen påvirkning (0), Litt positivt (1), Ganske positivt (2), Svært positivt (3).
Cronbachs α : 0,96 (2017) og 0,96 (2019).

Hvordan opplever du at forsøket har påvirket..

...din forståelse av hva skolens normer og regler innebærer?

...din forståelse av hvilke konsekvenser det får dersom elever bryter normer eller regler?

...graden av felles forståelse i kollegiet av skolens normer og regler?

...graden av felles praksis i kollegiet dersom elever bryter normer eller regler?

...elevenes forståelse eller bevissthet når det gjelder hvilke normer og regler som gjelder på skolen?

...elevenes forståelse av hvilke konsekvenser brudd på skolens normer og regler får?

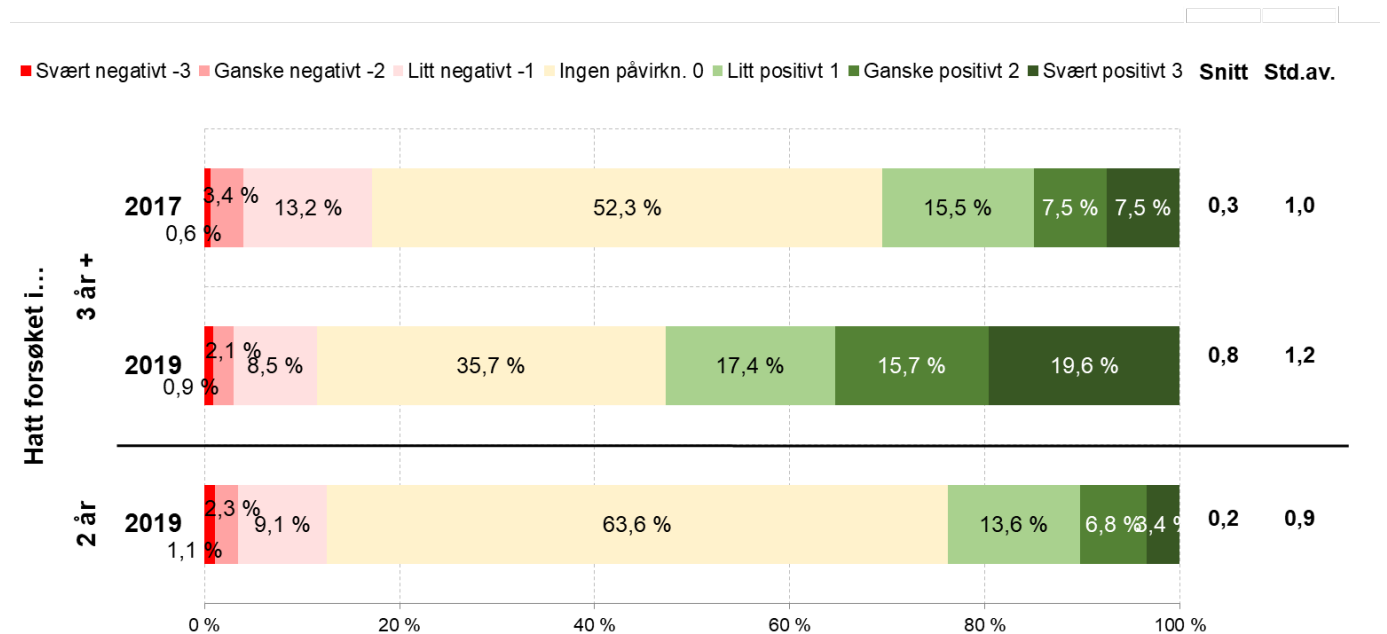
Forståelse for de normer og regler som eksisterer, anses som en viktig forutsetning for at elevene vil investere innsats i å etterfølge disse, og for at de skal ha en funksjon for deres læring og utvikling. Likefullt er det helt sentralt at lærere er fortrolige med gjeldende regelverk, for å kunne veilede elevene på en sikker og troverdig måte. Resultatene fra denne indeksen tyder på at det er en klar endring på de skolene som har hatt forsøket i tre år eller mer, i retning av at flere lærere er mer positive nå, enn de var i 2017. Lærere ved de «nye skolene» har resultater som

ligner mer på 2017-undersøkelsen, men med en noe større andel som opplever at forsøket ikke har påvirkning på disse forholdene.

Opplever lærerne endring i elevenes atferd?

Dette ble målt med en indeks bestående av fem spørsmål, om hvordan lærerne opplever at forsøket eventuelt har endret elevenes atferd. Dette omfatter særlig sosiale forhold, som forholdet mellom lærer og elev, elevenes bidrag til et positivt klima og elevenes relasjoner seg imellom.

Figur 5: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for indeks om påvirkning av elevenes atferd.

Svaralternativer: Svært negativt (-3), Ganske negativt (-2), Litt negativt (-1), Ingen påvirkning (0), Litt positivt (1), Ganske positivt (2), Svært positivt (3).
Cronbachs α : 0,94 (2017) og 0,96 (2019).

Hvordan opplever du at forsøket har påvirket...

...elevenes atferd overfor deg som lærer?

...elevenes atferd overfor medelever?

...elevenes vilje til å inkludere medelever i samarbeid og sosiale aktiviteter?

...elevenes bidrag til et positivt skole-/klassemiljø?

...kvaliteten på dine relasjoner til elevene?

I 2019-undersøkelsen svarte 53% av lærerne ved de «gamle» skolene at de mener forsøket har en positiv påvirkning på elevenes atferd, og kun 11,5% at det har en negativ påvirkning. Sammenlignet med svarene fra lærere ved disse skolene i 2017-undersøkelsen vises en betydelig

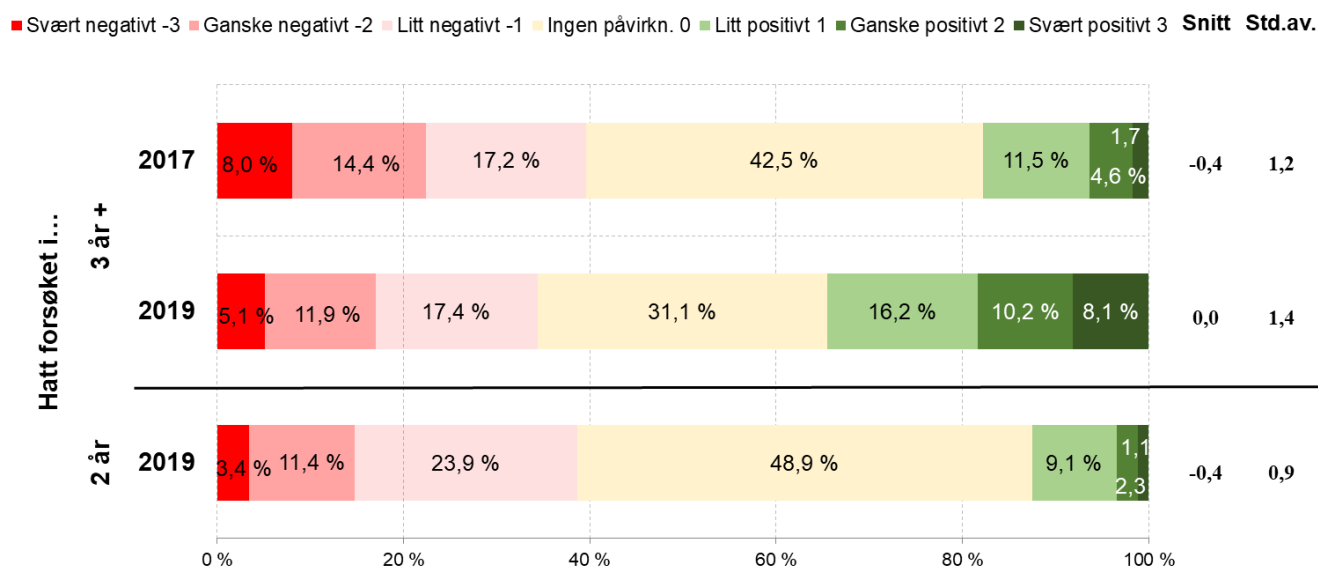
endring i positiv retning. Resultatene fra de nye skolene i 2019-undersøkelsen tilsier at en klar majoritet (63,6%) ikke opplever at forsøket påvirker elevenes atferd i noen retning, og andelen som opplever det negativt er tilnærmet likt (12,5%) som for de «gamle» skolene i 2019-undersøkelsen.

Når gjelder kvaliteten på relasjoner til elevene svarer 55,4% av lærerne at den nye ordningen har bedret relasjonene, men bare 8% mener det har påvirket relasjonene negativt (disse opplysningene framkommer ikke i Figur, men er basert på én enkelt påstand i denne indeksen).

Opplever lærerne endring i elevenes orden?

Lærerne fikk fem spørsmål som handlet om hvorvidt de opplever at forsøket påvirker elevenes orden, og disse fem ble samlet i en indeks.

Figur 6: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for indeks om påvirkning av elevenes orden.

Svaralternativer: Svært negativt (-3), Ganske negativt (-2), Litt negativt (-1), Ingen påvirkning (0), Litt positivt (1), Ganske positivt (2), Svært positivt (3).
Cronbachs α : 0,92 (2017) og 0,94 (2019).

Hvordan opplever du at forsøket har påvirket...
...i hvilken grad elevene leverer skolearbeid i tide?
...i hvilken grad elevene møter presist til timene?
...elevenes innsats og utholdenhet i skolearbeidet?
...elevenes selvstendighet i skolearbeidet?
...måten elevene tilpasser seg skolens normer og regler?

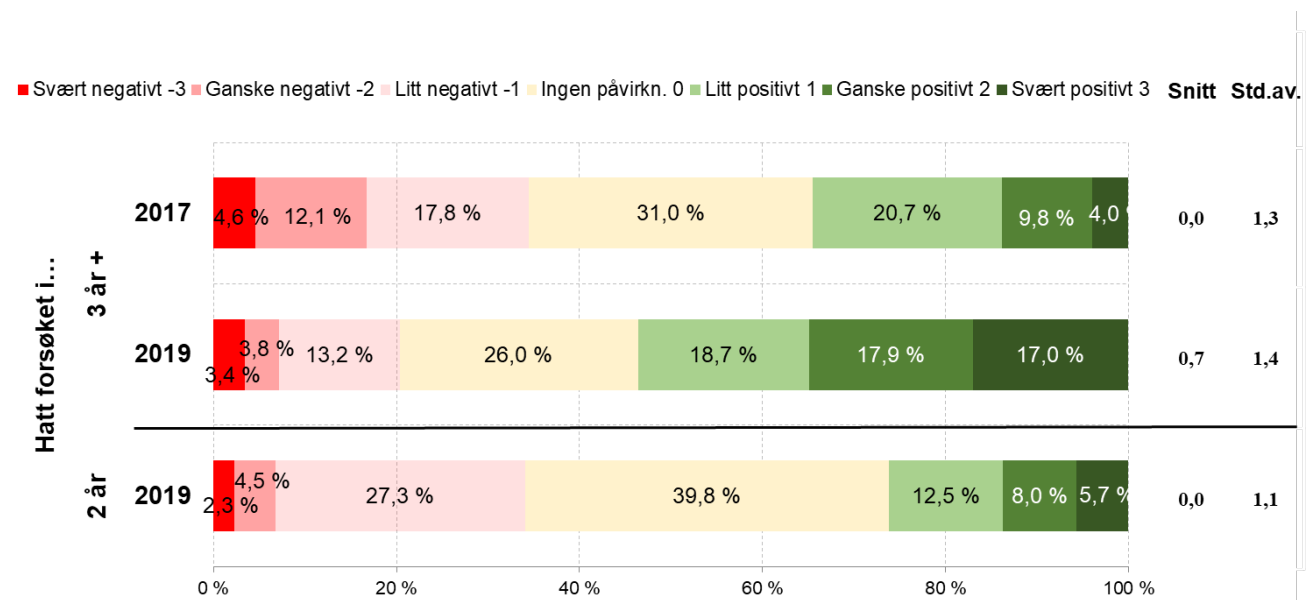
I lys av at forhold knyttet til elevenes orden har blitt trukket fram som det mest ambivalente i dette forsøket, med tidligere resultater som antydte til dels negative effekter (Bru & Tvedt, 2017), er det interessant å se nærmere på resultatene fra 2019-undersøkelsen. Det er fortsatt en betydelig andel (34%) av lærerne ved de «gamle» skolene som oppfatter en negativ endring av elevenes orden i forbindelse med forsøket, og slik sett er det fortsatt det aspektet som framstår

som mest sårbart i forbindelse med forsøket. Samtidig er det en dobling av andel lærere ved disse skolene som nå rapporterer om en positiv endring av elevenes orden. Gruppen som i 2017 rapporterte «ingen påvirkning» ser altså ut til å ha krympet til fordel for den positive gruppen. De «nye» skolene har resultater som ligner veldig på 2017-resultatene fra de «gamle» skolene.

Opplever lærerne endring i sin mulighet til å stimulere til god orden og atferd?

Lærerne svarte på seks spørsmål om hvordan de opplever at forsøket eventuelt har endret deres muligheter til å stimulere elevene til god orden og atferd, og disse er samlet til en indeks.

Figur 7: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for indeks om læreres opplevde mulighet til å stimulere til god orden og atferd blant elevene.

Svaralternativer: Svært negativt (-3), Ganske negativt (-2), Litt negativt (-1), Ingen påvirkning (0), Litt positivt (1), Ganske positivt (2), Svært positivt (3).
Cronbachs α : 0,94 (2017) og 0,95 (2019).

Hvordan opplever du at forsøket har påvirket ...

...din mulighet for å påvirke til god orden og atferd blant elevene?

...din mulighet for å ha virksomme reaksjonsformer dersom elever bryter skolens normer/regler?

...din mulighet for å ha reaksjonsformer som elevene opplever som rettferdige?

...din mulighet for å motivere elevene til innsats for skolearbeidet?

...din mulighet for å bidra til at elevene utvikler god sosial kompetanse?

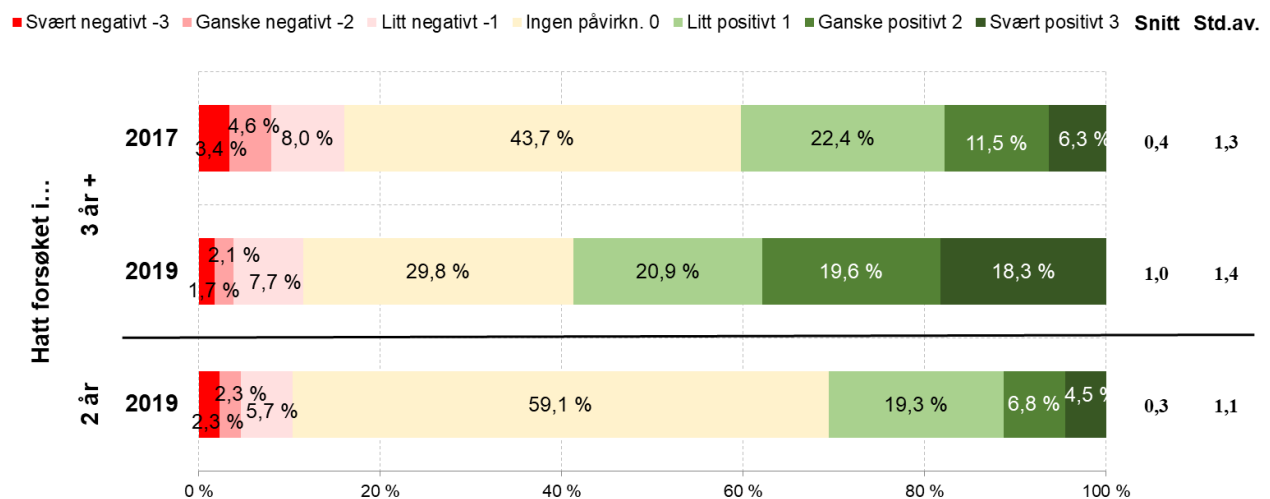
...din mulighet for å bidra til at elevene utvikler selvstendighet og ansvarlighet?

I 2017 rapporterte om lag en tredjedel av lærerne (35%) i retning av at forsøket bidro til at de opplevde å ha *mistet* noe av muligheten til å stimulere til god orden og atferd blant elevene. En

tilsvarende andel finner vi blant lærere ved de «nye» skolene i 2019-utvalget. Blant lærere ved de «gamle» skolene er imidlertid denne andelen betydelig redusert i 2019-undersøkelsen (til 20%), og andelen som mener at forsøket har påvirket deres muligheter ganske eller svært positivt er doblet.

En viktig begrunnelse for igangsetting av forsøket har vært å bidra til elevenes sosiale handlingskompetanse, og derfor har vi valgt å trekke ut lærernes svar på enkeltspørsmålet «Hvordan opplever du at forsøket har påvirket din mulighet for å bidra til at elevene utvikler god sosial kompetanse?», som en tilleggsinformasjon utover indeksen i Figur 7 der dette spørsmålet også inngår. Resultatene fra enkeltspørsmålet er presentert i Figur 8.

Figur 8: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for enkelt-spørsmålet om lærerens mulighet for å bidra til at elevene utvikler god sosial kompetanse.

Svaralternativer: Svært negativt (-3), Ganske negativt (-2), Litt negativt (-1), Ingen påvirkning (0), Litt positivt (1), Ganske positivt (2), Svært positivt (3).

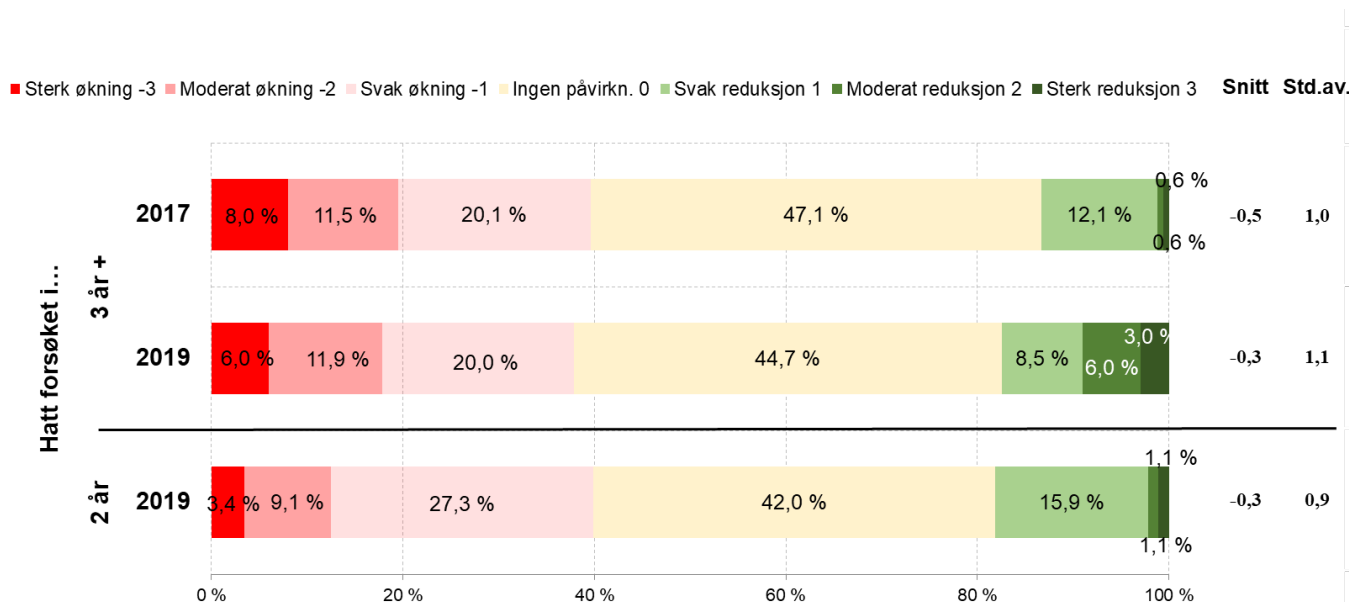
Hvordan opplever du at forsøket har påvirket din mulighet for å bidra til at elevene utvikler god sosial kompetanse?

Vi ser en tydelig endring i positiv retning på de «gamle» skolene, mens majoriteten av lærerne på de «nye» skolene ikke opplever at forsøket påvirker muligheten til å påvirke elevenes sosiale kompetanse. Den jevnt over svært lave andelen som opplever at forsøket reduserer muligheten til å bidra til at elevene utvikler god sosial kompetanse tyder på at tradisjonelle anmerkninger og karakterer i orden og atferd i liten grad oppfattes å være et sentralt bidrag i seg selv, for å bidra til sosial kompetanseutvikling blant elevene.

Opplever lærere endring i arbeidsmengde- og belastning?

Lærerne fikk fem spørsmål om arbeidsmengde- og belastning knyttet til forsøket. Dette dreide seg om arbeidsmengde knyttet til samtaler med elevene, eventuell psykisk belastning, opplevelse av byråkrati og utfordringer i kommunikasjon med foresatte.

Figur 9: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for indeks om endring i lærernes arbeidsmengde- og belastning.

Svaralternativer: Sterk økning (-3), moderat økning (-2), Svak økning (-1), Ingen påvirkning (0), Svak reduksjon (1), Moderat reduksjon (2), Sterk reduksjon (3).

Merk: Negative tall = økning i arbeidsbelastning/ Positive tall = reduksjon i arbeidsbelastning.

Cronbachs α : 0,88 (2017) og 0,88 (2019).

Hvordan opplever du at forsøket har påvirket ...

... din arbeidsmengde knyttet til samtaler med elever om ordens- og atferdsforhold?

... din psykiske belastning i forbindelse med samtaler med elever om orden og atferd?

... grad av byråkrati knyttet til elevenes orden og atferd?

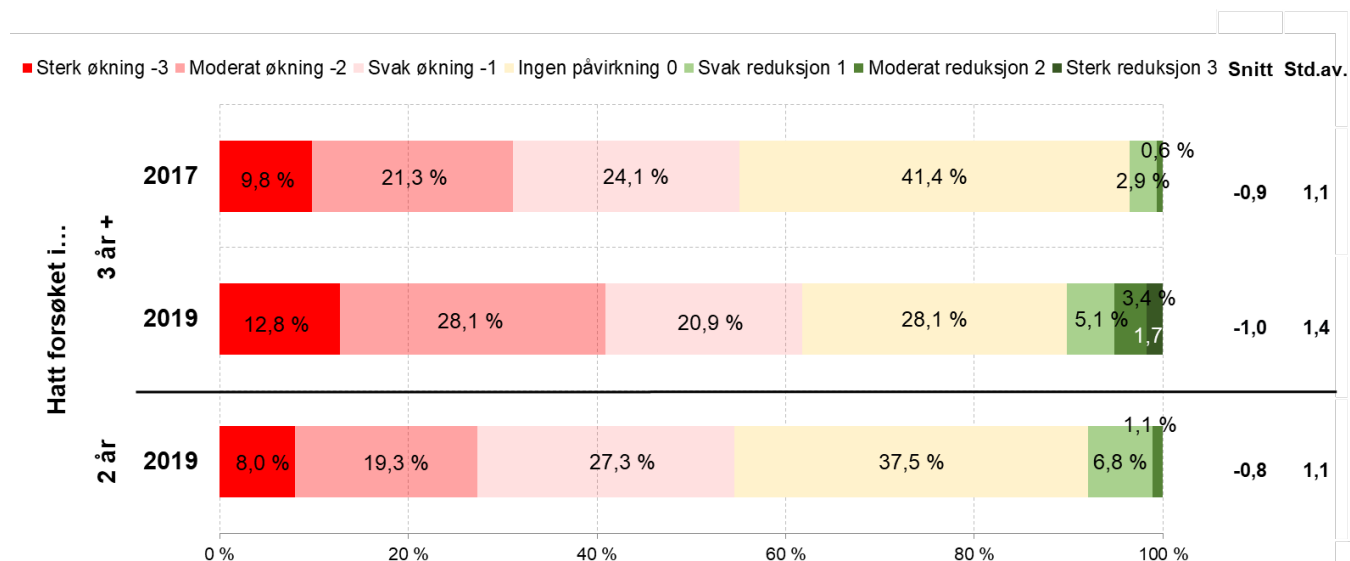
... din totale arbeidsmengde knyttet til håndtering av elevenes orden og atferd?

... utfordringer i kommunikasjonen med foresatte i samtaler om elevers orden og atferd?

I denne indeksen ser vi *ikke* den samme tydelige endringen fra 2017 til 2019, og opp mot 40 % av respondentene i alle utvalgene rapporterer om en økning av arbeidsbelastning- eller mengde i forbindelse med forsøket. Vi ser en tendens til at enkeltspørsmålet om arbeidsmengde knyttet til

samtaler med elevene om orden og atferd blir besvart med særlig lave verdier, og velger derfor å presentere dette i egen figur (Figur 10):

Figur 10: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for enkeltspørsmål om læreres opplevelse av endring i arbeidsmengde knyttet til samtaler med elevene om orden og atferd.

Svaralternativer: Sterk økning (-3), moderat økning (-2), Svak økning (-1), Ingen påvirkning (0), Svak reduksjon (1), Moderat reduksjon (2), Sterk reduksjon (3). **Merk: Negative tall = økning i arbeidsbelastning/ Positive tall = reduksjon i arbeidsbelastning.**

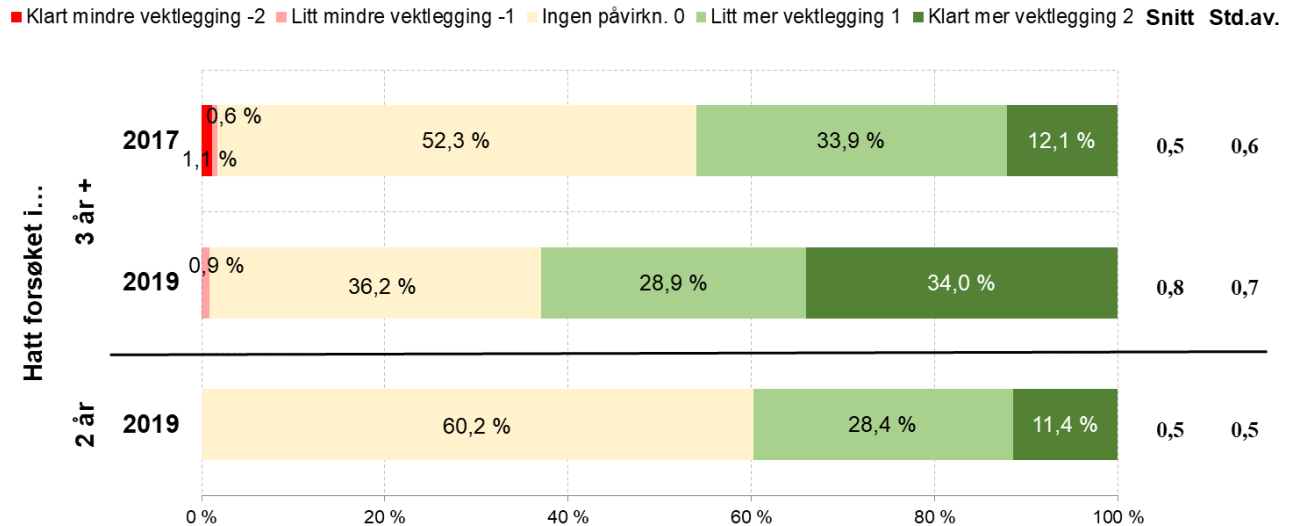
Hvordan opplever du at forsøket har påvirket din arbeidsmengde knyttet til samtaler med elever om ordens- og atferdsforhold?

Resultatene tyder på at en ytterligere større andel av lærerne ved de «gamle» skolene opplever merarbeid knyttet til samtaler med elevene i 2019 sammenlignet med i 2017, når det gjelder orden- og atferdsforhold. Mange lærere opplever altså at forsøket har en tidskostnad. Det er sentralt å se disse resultatene i sammenheng med lærernes langt mer positive alt-i-alt oppfatning om forsøkets påvirkning av egen arbeidssituasjon (se Figur 13).

Mener lærerne at forsøket har vært med på å endre vektlegging i egen praksis?

Lærerne svarte på åtte spørsmål om hvorvidt forsøket har påvirket hvordan de arbeider for å fremme god orden og atferd blant elevene. De åtte spørsmålene rommer noe ulike innsatsområder, men er samlet i en indeks for å forenkle resultatbildet.

Figur 11: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for indeks om endring av vektlegging i egen undervisning.

Svaralternativer: Klart mindre vektlegging (-2), Litt mindre vektlegging (-1), Ingen påvirkning (0), Litt mer vektlegging (1), Klart mer vektlegging (2).

Cronbachs α : 0,94 (2017) og 0,95 (2019).

Hvordan har forsøket påvirket din vektlegging av..

... å gjennomføre prosesser som gir elevene forståelse og aksept for skolens normer og regler?

... å lytte til elevenes synspunkter når det gjelder skolens normer og regler?

... å ta hensyn til elevenes individuelle forutsetninger i arbeidet for å fremme god orden og atferd blant elevene?

... å bygge gode relasjoner til elevene?

... å veilede elevene når det gjelder å ta ansvar for seg selv og andre?

... å legge til rette for at elevene skal ha gode relasjoner til hverandre?

... å hjelpe elevene til å etablere gode rutiner og strategier for skolearbeidet?

... å integrere arbeidet med sosial læring i det faglige arbeidet med elevene?

Siden alle disse åtte spørsmålene innebærer praksis som er åpenbar positiv eller pedagogisk «forbilledlig», er det ikke overraskende at så nær som ingen lærere bruker de negative svarkategoriene. Andelen som bekrefter at de har *økt* deres vektlegging innen disse områdene har imidlertid økt fra 2017 til 2019 blant lærere på de «gamle» skolene, mens majoriteten på de nye skolene opplever at forsøket ikke har endret deres vektlegging av disse praksisene.

Er det noen elevgrupper dette fungerer særlig for?

Det er relevant å spørre seg om det å ta vekk anmerking og karakterer i orden og atferd er en ordning som fungerer bedre for noen elevgrupper enn andre. Vi ba derfor lærerne om å ta stilling til om de mente at forsøket fungerer særlig dårlig eller særlig godt for en serie med skisserte

elevkarakteristikker. De kunne også bruke midtkategorien «Ikke avgjørende for disse elevene». Disse spørsmålene ble ikke stilt i 2017-undersøkelsen.

Tabell 4: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for spørsmål om forsøket fungerer særlig godt/dårlig for enkelte elevgrupper.

	Særlig dårlig -1	Ikke avgjørende 0	Særlig godt 1	Gj.snitt (std.av.)
Elever som har store utfordringer knyttet til orden	32%	37%	31%	-0,01 (0,79)
Elever som svært sjelden har utfordringer knyttet til orden	3%	66%	31%	0,28 (0,51)
Elever som har store utfordringer knyttet til atferd	26%	34%	40%	0,14 (0,80)
Elever som svært sjelden har utfordringer knyttet til atferd	3%	68%	29%	0,25 (0,50)
Elever med god støtte hjemmefra	3%	67%	30%	0,27 (0,51)
Elever med dårlig støtte hjemmefra	26%	40%	34%	0,08 (0,78)
Elever som er faglig høyt-presterende	4%	67%	29%	0,26 (0,52)
Elever som er faglig lavt-presterende	22%	48%	30%	0,08 (0,71)
Elever med god motivasjon for skolearbeidet	3%	67%	30%	0,28 (0,51)
Elever med dårlig motivasjon for skolearbeidet	25%	38%	36%	0,11 (0,78)
Elever med psykiske plager som ADHD, depresjon osv.	12%	44%	44%	0,33 (0,68)

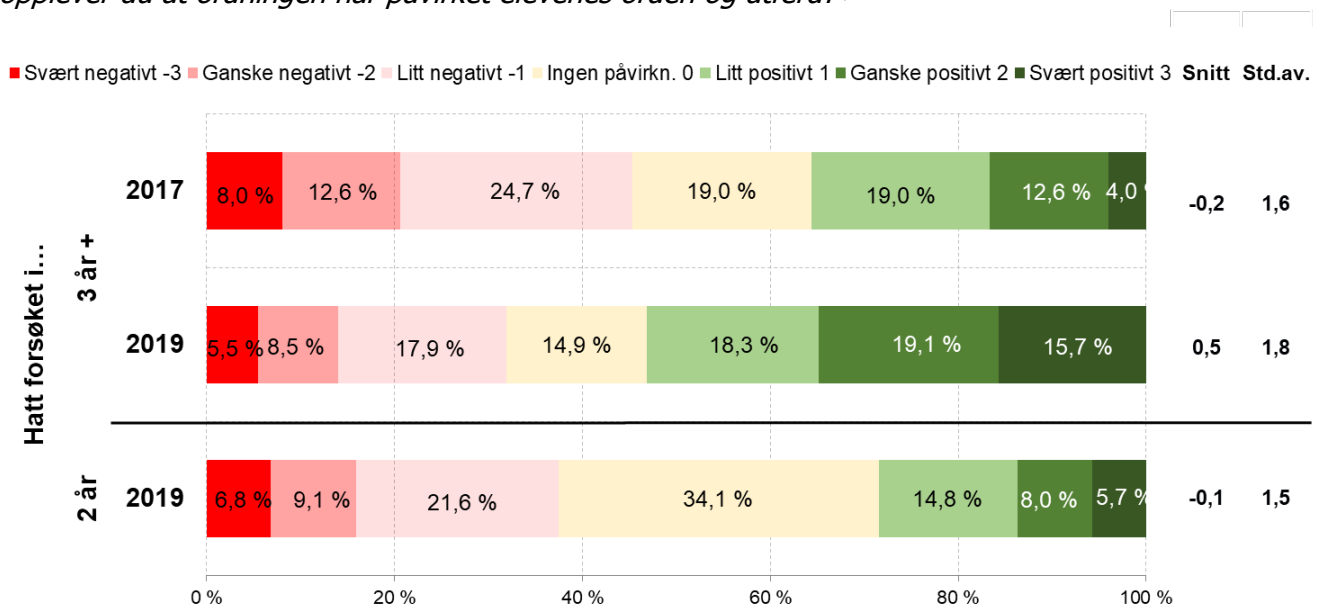
Det er stor grad av enighet blant lærerne om at forsøket enten er positivt eller ikke-avgjørende for elever som ikke har de type sårbarhetene som det spørres om her. Mer ulike oppfatninger framkommer imidlertid når vi spør om elever som har store utfordringer knyttet til orden eller atferd, de som har lite hjemmestøtte, er faglig lavt presterende eller har dårlig motivasjon for skolearbeidet. Når det gjelder elever med psykiske plager (nederste rad), er dette den sårbarhets-kategorien som flest oppfatter at forsøket fungerer særlig godt for. Kun 12% oppfatter at forsøket

fungerer særlig dårlig for dem. Mest delte er lærerne angående elever med store utfordringer knyttet til orden.

Alt i alt – lærernes vurdering

Avslutningsvis ble lærerne bedt om å ta stilling til to «alt i alt-spørsmål». Det ene skulle fange opp hvordan de mener forsøket har påvirket elevenes orden og atferd, det andre hvordan de mener forsøket har påvirket deres egen arbeidssituasjon. Resultatene fra de to spørsmålene presenteres hver for seg.

Figur 12: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for spørsmålet «Alt i alt, hvordan opplever du at ordningen har påvirket elevenes orden og atferd?»

Svaralternativer: Svært negativt (-3), Ganske negativt (-2), Litt negativt (-1), Ingen påvirkning (0), Litt positivt (1), Ganske positivt (2), Svært positivt (3).

Alt i alt, hvordan opplever du at ordningen har påvirket elevenes orden og atferd?

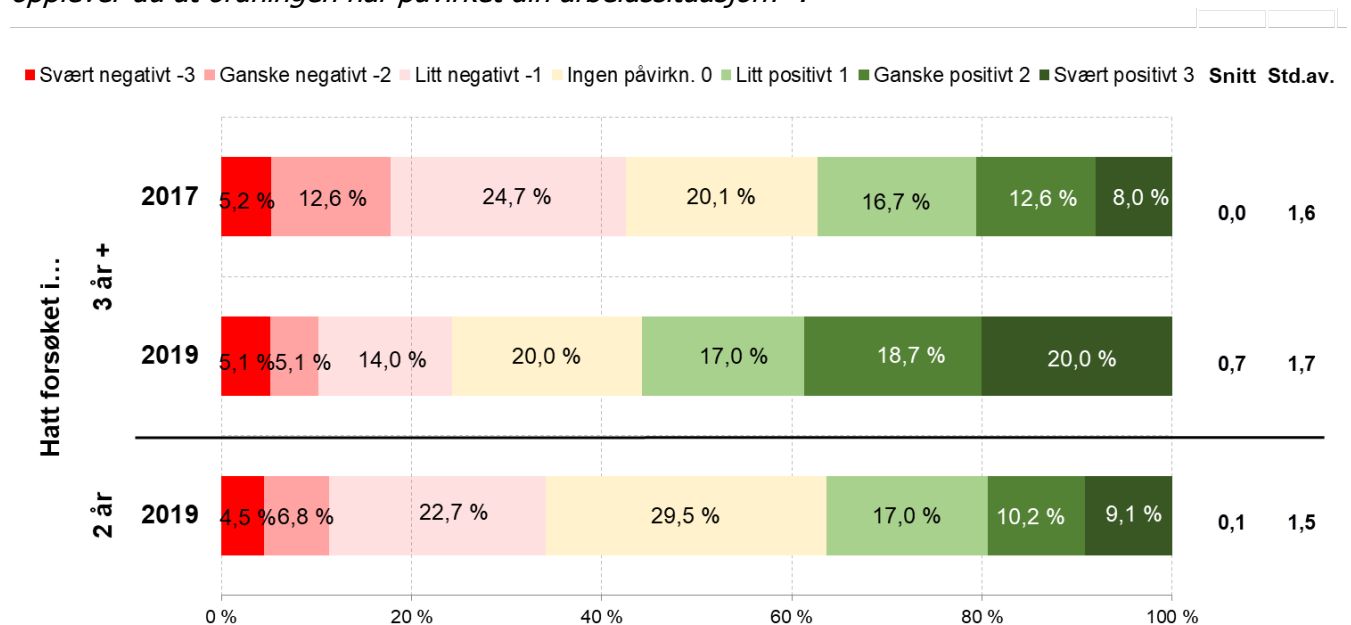
Ved skoler som var med i evalueringen i 2017 viser resultatene en klar reduksjon i andelen lærere som mener forsøket har hatt en negativ innvirkning på elevenes orden og atferd. I 2017 svarte vel 45% av lærerne at forsøket hadde hatt negativ innvirkning på elevenes orden og atferd. I 2019 er denne andelen snaut 32%, mens 53% mener forsøket har hatt positiv innvirkning på elevenes orden og atferd.

Ved de «nye» skolene er det en noe større andel som svarer at forsøket har hatt negativ innvirkning på elevenes orden og atferd, en klart mindre andel som svarer at det har hatt positiv påvirkning og en klart større andel som svarer at det ikke har noen innvirkning.

Forskjeller i svarfordeling mellom lærere som primært underviser på studieforbereende og de som primært underviser på yrkesfaglige program ble testet for 2019-undersøkelsen. Blant lærerne på skoler som har hatt forsøket i tre år eller mer ble det ikke funnet statistisk signifikante forskjeller i svarfordelingen for lærernes opplevelse av hvordan ordningen har påvirket elevenes orden og atferd. Blant lærere på de «nye» skolene var det imidlertid en klar tendens til at en større andel lærere som primært arbeidet med elever på studieforbereende svarte at forsøket hadde hatt en *negativ* innvirkning på elevenes orden og atferd (50,0% sammenlignet 26,1% for lærere som primært arbeidet med elever på yrkesfaglige program).

Nedenfor vises resultater fra alt-i-alt spørsmålet om eventuell endring i lærernes arbeidssituasjon.

Figur 13: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for spørsmålet «Alt i alt, hvordan opplever du at ordningen har påvirket din arbeidssituasjon?».

Svaralternativer: Svært negativt (-3), Ganske negativt (-2), Litt negativt (-1), Ingen påvirkning (0), Litt positivt (1), Ganske positivt (2), Svært positivt (3).

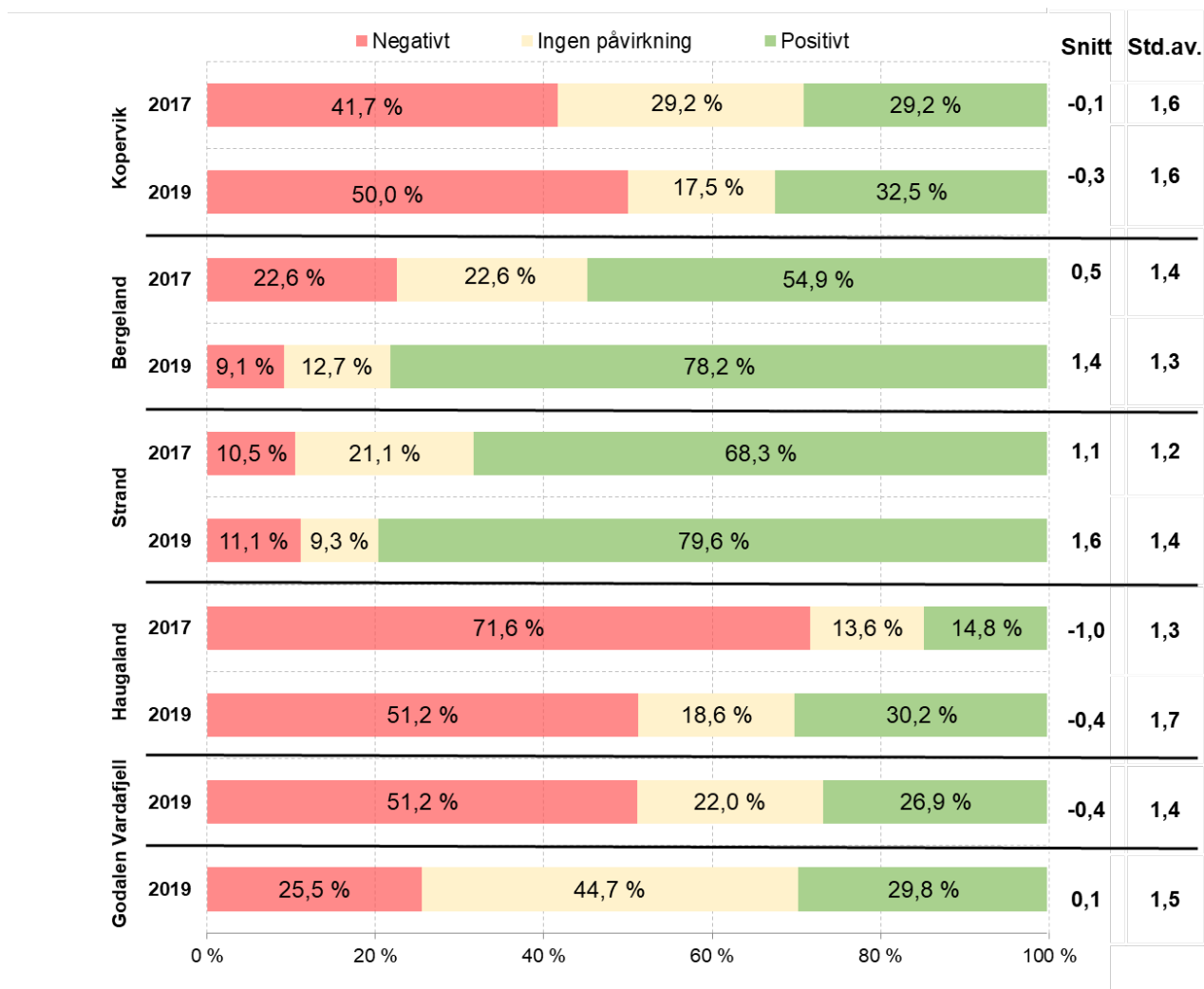
Alt i alt, hvordan opplever du at ordningen har påvirket din arbeidssituasjon?

På skoler som har hatt forsøket i tre år eller mer, er andelen lærere som svarte at forsøket har hatt *negativ* innvirkning på egen arbeidssituasjon betydelig redusert fra 2017 til 2019 (fra 43% til 24%), og tilsvarende er det en tydelig økning i andelen som mente at forsøket har påvirket arbeidssituasjonen deres positivt (fra 37% til 56%). Ved de «nye» skolene var det en større andel som svarte at forsøket har påvirket arbeidssituasjonen deres negativt, men også her var det et klart flertall som svarte at forsøket enten ikke hadde påvirket arbeidssituasjonen, eller hadde påvirket den positivt (til sammen 66%). Det ble ikke funnet statistisk signifikante forskjeller i svarfordelingen for lærernes opplevelse av hvordan ordningen har påvirket deres arbeidssituasjon mellom lærere på studieforberevende og yrkesfaglige program hverken for «gamle» eller «nye» skoler.

Overordnet spørsmål om påvirkning av elevenes orden og atferd, fordelt på skoler

I rapporten fra 2017 ble det påpekt at det var store forskjeller mellom skolene i hvordan lærerne oppfattet effektene av forsøket. Derfor har vi valgt å presentere skolevise resultater for de to alt-i-alt-spørsmålene. I Figur 14 presenteres skolevise resultater fra alt-i-alt spørsmålet til lærerne om påvirkning av elevenes orden og atferd. For å øke leservennligheten er alle negative svarkategorier slått sammen (rødt felt), og alle positive svarkategorier slått sammen (grønt felt). Resultatene kan sammenlignes med 2017-resultatene for de fire skolene som startet i 2016 eller tidligere.

Figur 14: Skolevise resultater fra alt-i-alt spørsmålet til lærerne om påvirkning av elevenes orden og atferd.

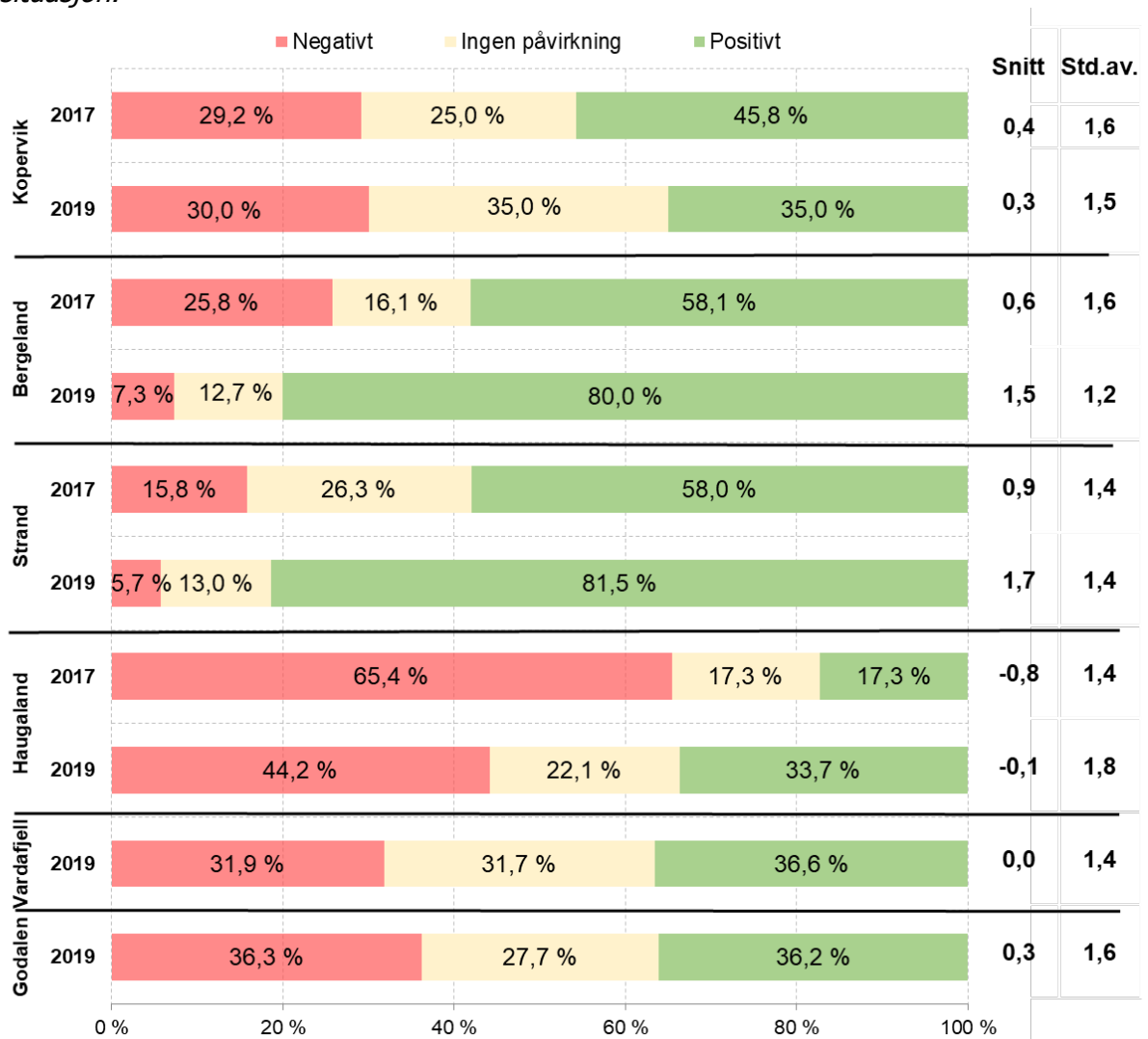

Resultatene tyder fortsatt på store skolevise forskjeller i oppfatninger om hvordan forsøket eventuelt påvirker elevenes orden og atferd. Endringen mot mer positive oppfatninger gjelder for alle skolene unntatt én, som er en skole med kun studieforbereende program. Ved skolen som hadde de mest negative oppfatningene i 2017-undersøkelsen (Haugaland) har andelen med positive svar blitt doblet, og andelen med negative svar blitt betydelig redusert.

Overordnet spørsmål om påvirkning av egen arbeidssituasjon, fordelt på skoler

Nedenfor, i Figur 15, presenteres resultater fra alt-i-alt spørsmålet til lærerne om eventuell påvirkning av deres egen arbeidssituasjon. For å øke leservennligheten er alle negative svarkategorier slått sammen (rødt felt), og alle positive svarkategorier slått sammen (grønt felt). Resultatene kan sammenlignes med 2017-resultatene for de fire skolene som startet i 2016 eller tidligere.

Figur 15: Skolevise resultater fra alt-i-alt spørsmålet til lærerne om påvirkning av egen arbeidssituasjon.

De skolevise resultatene for eventuell endring av lærernes arbeidshverdag viser også store skolevise forskjeller, og resultatene på dette spørsmålet er jevnt over mer positive enn for alt-i-

alt spørsmålet om endring i elevenes orden og atferd. Ved tre av de fire skolene som startet i 2016 eller tidligere, har det skjedd en endring i positiv retning. Ved to av disse skolene er det nå kun 6-7% som mener det har en negativ innvirkning på deres arbeidssituasjon.

Oppsummering av lærerundersøkelsen

I denne delen av rapporten har vi presentert resultatene fra den digitale lærerundersøkelsen som ble gjort våren 2019 blant 323 lærere fra de seks aktuelle skolene. En del av resultatene har blitt sammenlignet med resultatene fra 2017-undersøkelsen, der 174 lærere ved fire av de aktuelle skolene deltok i en lignende undersøkelse på et tidspunkt da forsøket hadde vært utprøvd i langt kortere tid.

Innledningsvis mener vi et viktig bakteppe er at anmerkninger og karakterer i orden og atferd ser ut til å ha hatt svært ulik funksjon for lærerne som har deltatt i undersøkelsen. Et flertall av lærerne (62%) har svar som indikerer at anmerkninger og karakterer i orden og atferd ikke har hatt en viktig funksjon i deres praksis, og ikke representerer et sentralt virkemiddel. Vi ser imidlertid at det er store skolevise forskjeller i disse svarene. Hvis lærerne som er med i undersøkelsen representerer lærere i norske videregående skoler, kan resultatene tyde at vurdering i orden og atferd blir praktisert ulikt, og at det kan være en risiko for at om elevene får anmerkninger og eventuelt nedsatt karakter i orden og atferd avhenger av hvilke skoler de går på, og hvilke lærere de har.

Det er en gjennomgående tendens til at lærere ved skoler som har vært med i forsøket i tre år eller mer (de «gamle» skolene) har mer positive oppfatninger av forsøket nå, enn i 2017. Deler vi i skolevise resultater, ser vi at dette gjelder for alle skoler, unntatt én – som har antydning i motsatt retning. Ser vi på lærergruppen ved de fire skolene samlet, gjelder imidlertid den positive endringen fra 2017 til 2019 både for oppfatninger om elevenes orden og atferd, og for oppfatninger om endring i deres egen arbeidssituasjon. Endringen er særlig framtreddende i spørsmålene om forsøkets påvirkning av elevenes atferd, der over halvparten (53%) nå mener at forsøket påvirker elevenes atferd positivt (Figur 5). Videre mener vi det er interessant å påpeke at mens det i 2017-evalueringen var knyttet bekymring til at om lag en tredjedel (35%) av lærerne opplevde at forsøket bidro til at de mistet noe av muligheten (virkemidlene) til å stimulere til god orden og atferd blant elevene, er denne andelen redusert til 20% på disse skolene i 2019, og andelen som mener at forsøket har påvirket deres muligheter ganske eller svært positivt, er

doblet. Dette kan tyde på at det tar tid å tilegne seg og bli trygg på alternative måter å stimulere til god orden og atferd blant elevene. Nesten 60% av lærerne ved disse skolene svarer i 2019 at forsøket er med på å styrke deres muligheter for å bidra til at elevene utvikler god sosial kompetanse (Figur 8), noe som har vært en sentral intensjon med forsøket.

Lærere ved de to skolene som kun har hatt forsøket i to år, har jevnt over svar som ligner mer på det lærere ved de «gamle» skolene rapporterte i 2017, bortsett fra at vi generelt finner en noe større andel som rapporterer om at forsøket ikke har noen påvirkning på mange av indeksene. Vi får indikasjoner på at disse skolene har hatt en grundigere og mer involverende forankringsfase i kollegiet sammenlignet med de fire «gamle» skolene, men uten at dette speiles i at det har vært en tilvarende større klarhet i hvordan lærerne skal jobbe med alternativ praksis for å stimulere til bedre orden og atferd blant elevene. Kun 50% av lærerne ved disse skolene opplever at det har blitt gitt informasjon og veiledning om alternativ praksis, og det framstår dermed nødvendig å legge mer vekt på dette i eventuell videreføring av forsøket.

Det er altså tendens til at lærerne på skoler som har hatt forsøket i tre år eller mer rapporterer mer positivt til forsøket nå, enn i 2017, på de aller fleste indeksene. Én indeks preges imidlertid av stabilitet, og det er indeksen som fanger forsøkets eventuelle påvirkning av arbeidsmengde- og belastning for læreren (Figur 9). På enkeltspørsmålet om arbeidsmengde knyttet til samtaler med elever om orden- og atferd, går faktisk endringstendensen fra 2017 til 2019 i negativ retning. Altså, lærerne rapporterer i større grad om økning i arbeidsmengde knyttet til slike samtaler nå. Når vi samtidig finner at de samme lærerne rapporterer mer *positivt* om forsøkets påvirkning av deres helhetlige arbeidssituasjon i 2019 (Figur 13), tolker vi dette som at denne opplevde «tidskostnaden» ikke er ensidig negativ, men at det kan erfares som et aspekt ved relasjonsbyggingen med elevene, og dermed en meningsfull og rettmessig del av lærerjobben (Hargreaves, 2000). Like fullt bør vi ikke ignorere signalet om opplevelse av økt tidsbruk.

Vi ser at det fortsatt er angående elevenes orden at lærerstemmene framstår mest delt, og det er fortsatt om lag en tredjedel som mener at forsøket påvirker elevenes orden på en negativ måte (Figur 6). Resultater for relasjoner og elevenes atferd gir samlet et mer positivt bilde. Når vi spør om forsøkets effekt på ulike elevgrupper, er det også svarene knyttet til elever som har store ordensutfordringer som er mest sprikende. Størst enighet er det om at forsøket fungerer særlig godt for elever med psykiske vansker. Samlet sett kan resultatene tyde på at det er større

enstemmighet om at elevers atferdsutfordringer håndteres best på andre måter enn de tradisjonelle anmerkningene/karakterene.

Oppsummert, svarte to av tre lærere (67%) som var med i 2019-undersøkelsen at forsøket enten ikke hadde påvirket elevenes orden og atferd, eller at det hadde påvirket dette positivt. Nesten tre av fire (73%) svarte at forsøket enten ikke hadde påvirket deres arbeidssituasjon, eller hadde påvirket denne positivt. Det er relativt store forskjeller mellom skolene når vi ser på prosentandeler som svarer positivt/negativt/ingen påvirkning på begge alt-i-alt spørsmålene.

Elevundersøkelsen

Halvparten av elevene som var med i forsøksordningen ble invitert til å delta i en elektronisk undersøkelse i skoletiden, i perioden april-mai 2019. Klasser ble tilfeldig trukket på hver skole. Av totalt 1591 elever som gikk i klasser som ble trukket ut til å delta (tall fra skolene), gjennomførte 1254 elever undersøkelsen. Dette utgjorde en svarprosent på 79%.

Tabell 5: Antall elever i utvalget, fordelt på skoler.

	Bergeland	Kopervik	Strand	Haugaland	Godalen	Vardafjell	Hele utvalget
Antall svar	203	164	262	286	179	160	1254

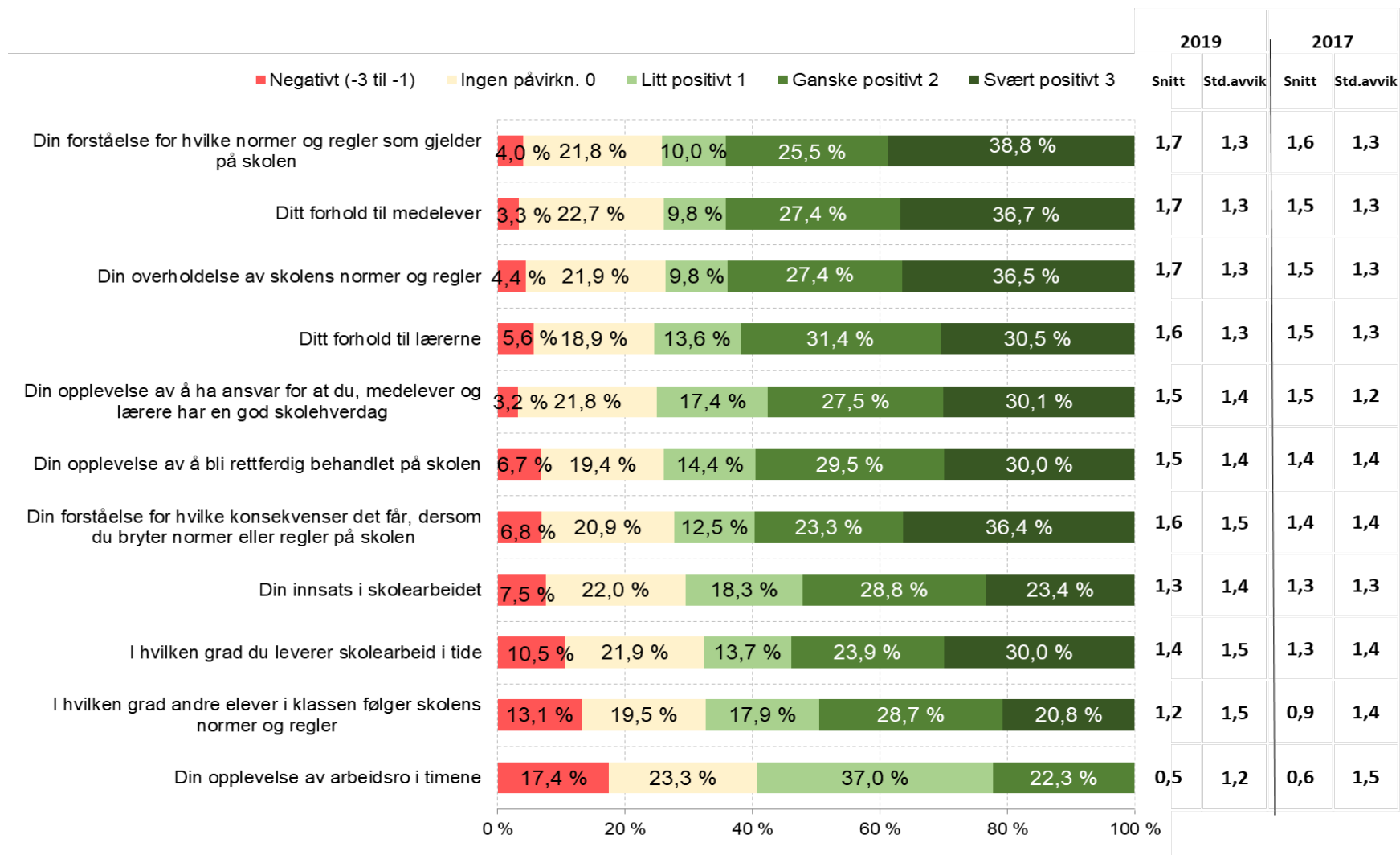
Elevutvalget besto av 46% gutter og 54% jenter, og tilnærmet lik fordeling mellom yrkesfag (48%) og studieforberedende (52%, inkl. påbygg) utdanningsprogram.

Det ble stilt langt færre spørsmål til elevene om forsøksordningen sammenlignet med i lærerundersøkelsen, og elevspørsmålene var ikke ment å danne indekser. Resultatene fra elevundersøkelsen presenteres derfor som svar på enkeltspørsmål. Spørsmålene er de samme som i 2017-evalueringen, der 670 elever fra de fire «gamle» skolene (Bergeland, Kopervik, Strand og Haugaland) deltok. I 2019-undersøkelsen er det gjennomgående kun små eller ubetydelige forskjeller mellom elever på disse skolene og elever på skoler som startet i 2017, derfor presenteres fortrinnsvis elevresultatene samlet for 2019-undersøkelsen.

Elevenes svar på hvordan de opplever at forsøket eventuelt har påvirket aspekter ved deres skolehverdag

I Figur 16 presenteres svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for elevenes svar på 11 spørsmål om hvordan forsøket eventuelt har påvirket aspekter ved deres skolehverdag. Helt til høyre i tabellen ligger gjennomsnitt og standardavvik for tilsvarende spørsmål i 2017.

Figur 16: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for hvordan elevene opplever at ordningen har påvirket ulike forhold ved skolen. Gjennomsnitt og standardavvik fra 2017-evalueringen helt til høyre.

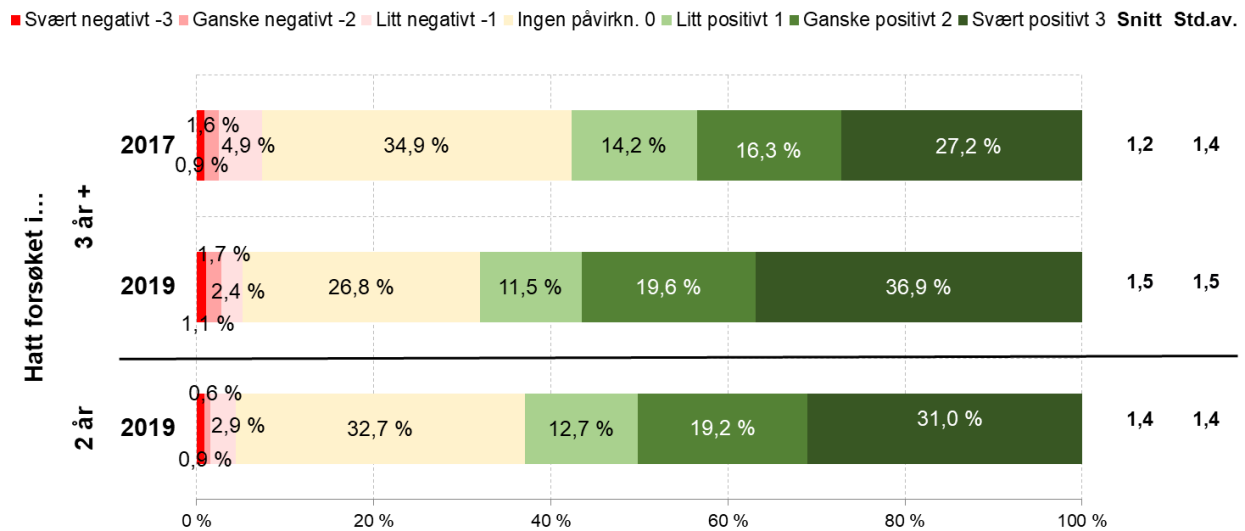
Obs: Negative svar (fra -3 til -1; Svært negativt, Ganske negativt og Litt negativt) er slått sammen i denne grafikken, pga. svært lave enkeltvis prosentandeler for de negative svarkategoriene.

Resultatene tyder på at et stort flertall av elevene opplever positive endringer som følge av forsøket, spesielt knyttet til sitt forhold til lærerne (76%), og opplevelse av å ha ansvar for seg selv og andre (75%). Svært få elever opplever negative konsekvenser når vi spør om deres egen forståelse, relasjoner, overholdelse og konsekvenser av normer og regler (kun mellom 3 og 7%), mens noe større andel mener det påvirker arbeidsro i timene på en negativ måte (17%). Jevnt over er svarene fra elevene ytterligere positive i 2019-evalueringen enn i 2017-evalueringen, bortsett fra spørsmålet om arbeidsro i timene, der gjennomsnittet har gått antydningvis ned – dette skyldes at ingen elever har brukt svarkategorien «svært positivt» i 2019. Andelen som har brukt de negative svarkategoriene er imidlertid noe redusert, fra 19% i 2017 til 17% i 2019.

Elevenes overordnede vurdering

Avslutningsvis svarte elevene på ett «alt-i-alt-spørsmål» om hvordan de opplever at forsøket eventuelt har påvirket deres skolehverdag. Disse resultatene presenteres både i skolegruppene («gamle» i 2017 og 2019, samt «nye» i 2019) i Figur 17, og skolevis i Figur 18.

Figur 17: Svarfordeling, gjennomsnitt og standardavvik for alt-i-alt spørsmålet til elevene om påvirkning av deres skolehverdag. Inndelt i skolegrupper.

Svaralternativer: Svært negativt (-3), Ganske negativt (-2), Litt negativt (-1), Ingen påvirkning (0), Litt positivt (1), Ganske positivt (2), Svært positivt (3).

Alt i alt, hvordan opplever du at ordningen uten anmerkninger og karakterer i orden og atferd påvirker din skolehverdag?

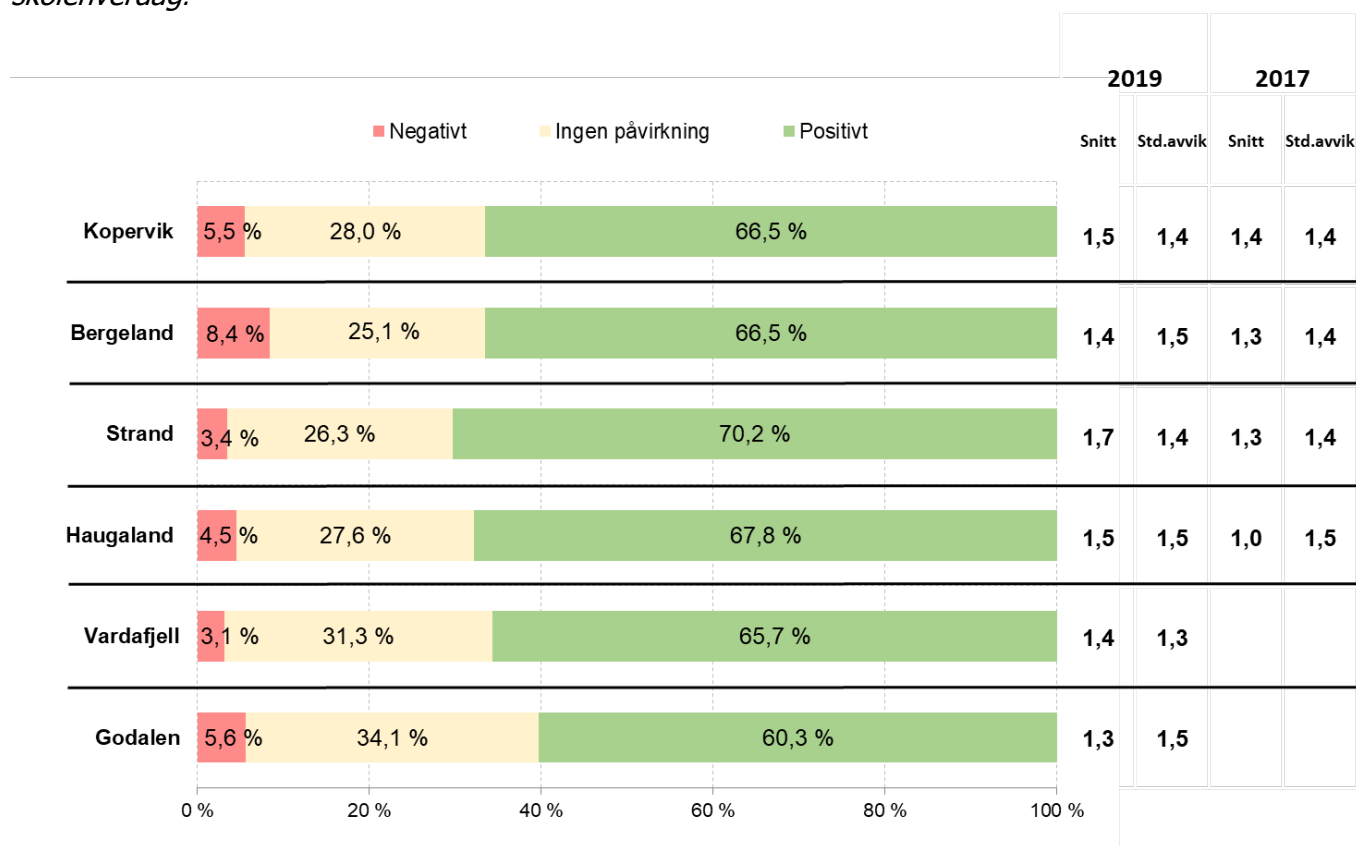
Blant elever på skoler som har hatt ordningen uten karakterer i orden og atferd i tre år eller mer, svarte 68% at det hadde påvirket skolehverdagen deres positivt, og 95% svarte enten at det ikke hadde påvirket skolehverdagen eller påvirket den positivt. Sammenligner vi disse svarene med elever ved tilsvarende skoler i 2017, ser vi en tendens til ytterligere positive oppfatninger om forsøket. På skoler som har hatt forsøket i kun to år, svarte også et klart flertall av elevene at det å fjerne anmerkninger og karakterer i orden og atferd hadde påvirket skolehverdagen positivt. Vel 95% svarte at det enten ikke hadde påvirket skolehverdagen eller påvirket den positivt.

På skoler som hadde hatt forsøket i tre år eller mer var det en svak tendens til at en større andel elever på yrkesfaglig program brukte de to mest positive svarkategoriene (59,3% vs. 54,0%) i 2019. På skoler som hadde hatt forsøket i kun to år var det ikke statistisk signifikante forskjeller i svarfordeling mellom elever på studieforberedende og yrkesfaglig program.

Elevenes overordnede vurdering fordelt på skoler

Vi ser langt mindre skolevise forskjeller i elevenes svar enn i lærernes svar. Andelen som mener forsøket enten påvirker skolehverdagen positivt eller ikke har noen påvirkning, ligger på mellom 92% og 97%. Se Figur 18.

Figur 18: Skolevise resultater for alt-i-alt spørsmålet til elevene om påvirkning av deres skolehverdag.

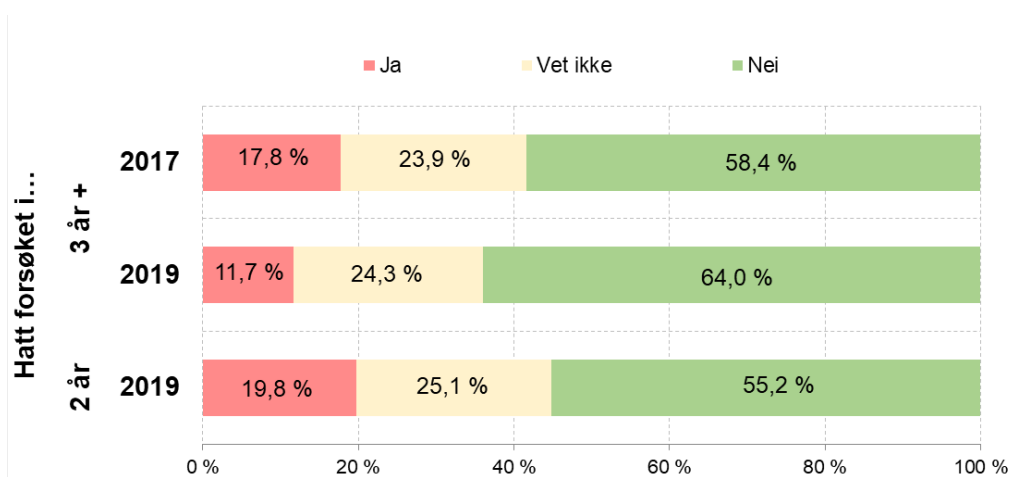
Svaralternativer: Svært negativt (-3), Ganske negativt (-2), Litt negativt (-1), Ingen påvirkning (0), Litt positivt (1), Ganske positivt (2), Svært positivt (3). **Merk: i tabellen er alle negative svarkategorier og alle positive svarkategorier slått sammen, for leservennlighet.**

Alt i alt, hvordan opplever du at ordningen uten anmerkninger og karakterer i orden og atferd påvirker din skolehverdag?

Opplever elevene at det er negativt å ikke ha disse karakterene når de skal søke jobb?

Det har vært relevant å få mer innsikt i om det er bekymring for om det å ikke ha disse karakterene kan være negativt når man skal søke jobb. I Figur 19 får vi en indikasjon på elevenes tanker om dette.

Figur 19: Svarfordeling for spørsmålet om betydningen av å ikke ha karakterer i orden og atferd når en skal søke jobb.

Svaralternativer: Ja, Vet ikke, Nei.

Opplever du det som negativt at du ikke har karakterer i orden og atferd på vitnemålet når du skal søke jobb?

Ved de fire skolene som har hatt forsøket i tre år eller mer, var det etter ett år med forsøket nesten 18% som svarte at de opplevde at det var negativt å ikke ha karakter i orden og atferd når de skulle søke jobb (2017-evalueringen). Etter tre år med forsøket var denne andelen sunket til litt mindre enn 12%. Elever på skoler som har hatt forsøket i kun to år svarte på en lignende måte som de elevene på de andre skolene gjorde i 2017.

Andelen som svarte «ja» i 2019 var lik på studieforbredende og yrkesfaglig program ved skoler som har hatt forsøket i tre år eller mer. På skoler som har hatt forsøket i kun to år var andelen som svarte «ja» noe høyere på yrkesfaglige program (22,4%) enn på studieforbredende program (17%).

Oppsummering av elevundersøkelsen

Elevenes svar fra spørreundersøkelsen tyder på overveiende svært positive oppfatninger om forsøket, og det er en tendens til ytterligere positive svar sammenlignet med 2017-undersøkelsen. Det er spesielt positive svar knyttet til forsøkets betydning for relasjoner til lærere og medelever, til å oppleve å ha ansvar, og for forståelse av hvilke normer og regler som gjelder på skolen. Vi ser mindre skolevise forskjeller i elevsvarene sammenlignet med lærersvarene.

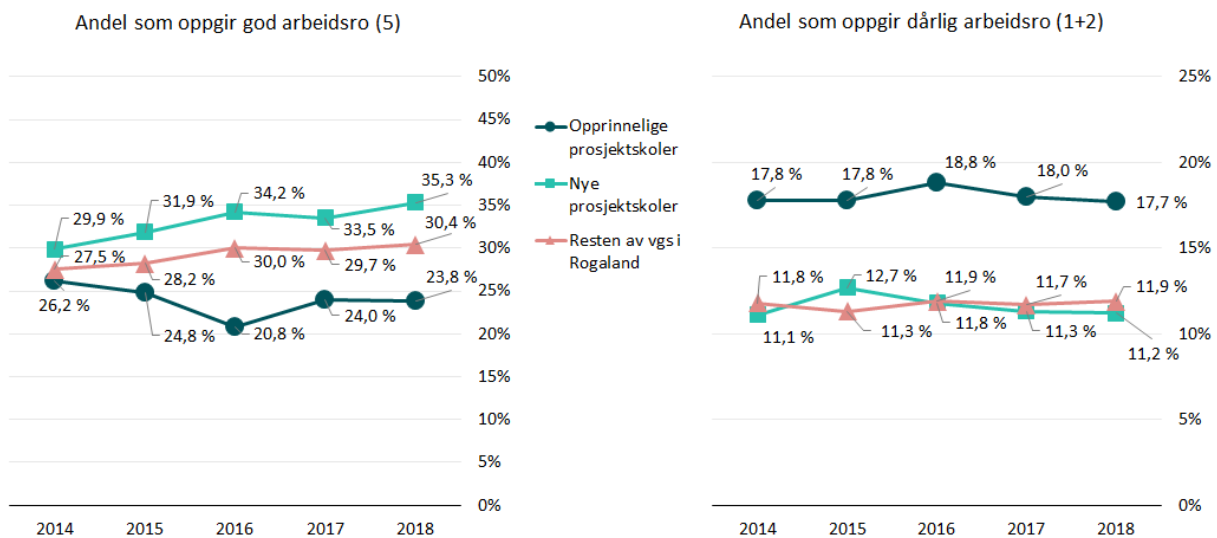
Når vi spør elevene om forsøkets «alt-i-alt» påvirkning på deres skolehverdag, svarer et klart flertall av elevene (67%) som deltok i 2019-undersøkelsen at det å fjerne anmerkninger og karakterer i orden og atferd har påvirket skolehverdagen deres positivt. Kun 5% svarte at det har påvirket skolehverdagen negativt. Noen elever (14%) svarte at de opplevde det som negativt å ikke ha karakterer i orden og atferd når de skulle søke jobb.

Resultater fra Utdanningsdirektoratets elevundersøkelse

I samarbeid med opplæringsavdelingen ved Rogaland fylkeskommune er det hentet ut resultater fra Utdanningsdirektoratets elevundersøkelse i årene 2014-2018. Resultater for tre spørsmål knyttet til Arbeidsro (*Det er god arbeidsro i timene*), Relasjon til lærer (*Opplever du at lærerne behandler deg med respekt?*) og Å bli hørt (*Hører skolen på elevenes forslag?*) presenteres i dette avsnittet, inndelt etter skolegruppene; Opprinnelige projektskoler (Bergeland, Strand, Kopervik og Haugaland), Nye projektskoler (Godalen og Vardafjell) og Resten av Rogaland.

Arbeidsro

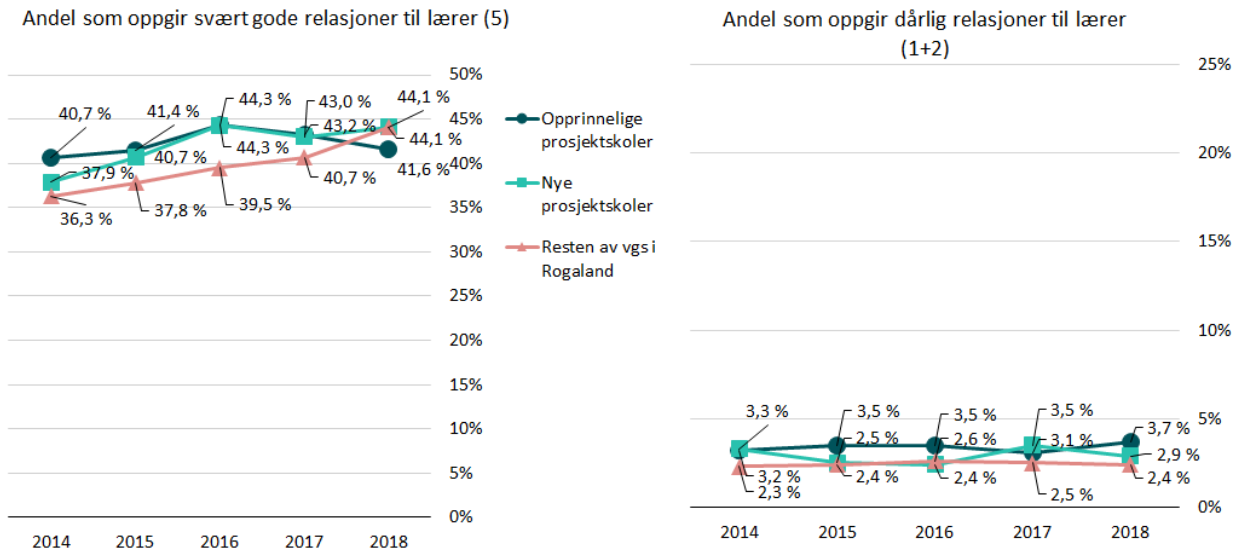
Figur 20: Andel som oppga god og dårlig arbeidsro på Udir 's elevundersøkelser fra 2014 – 2018. «Det er god arbeidsro i timene».

Både ved opprinnelige projektskoler og ved nye projektskoler har andelen elever som opplever god arbeidsro økt noe i den tidsperioden forsøket har vært gjennomført, og vi ser en svak tendens til at færre elever opplever dårlig arbeidsro. Dette mønsteret ser vi ikke ved resten av skolene i Rogaland.

Relasjon til lærer

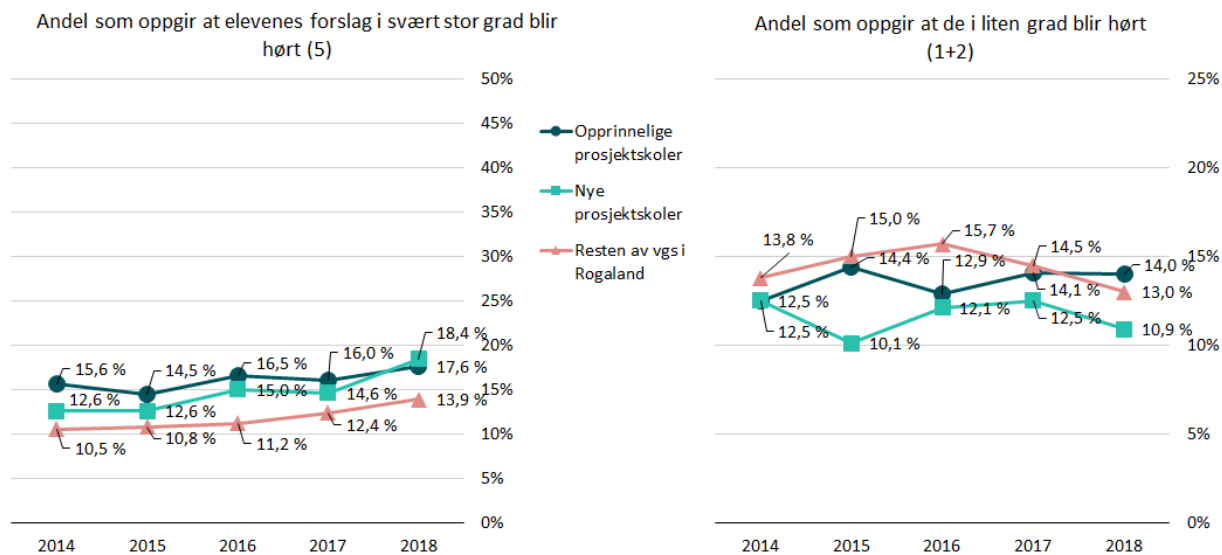
Figur 21: Andel som oppga svært god og dårlig relasjon på Utdanningsdirektoratet's elevundersøkelser fra 2014 - 2018. «Opplever du at lærerne behandler deg med respekt?»

Ved resten av skolene i Rogaland ser vi tendens til at andelen elever som opplever svært god relasjon til lærerne er økende fra 2014 til 2018, men denne tendensen ser vi ikke ved skolene som er med i forsøket. Utviklingen i andelen som opplever dårlig relasjon er mer lik mellom prosjektskoler og resten av Rogalandsskolene.

Å bli hørt

Figur 22: Andel som oppga at elevenes forslag i stor grad ble hørt og de som oppga at de i liten grad ble hørt på Utdanningsdirektoratet's elevundersøkelser 2014 - 2018. «Hører skolen på elevenes forslag?».

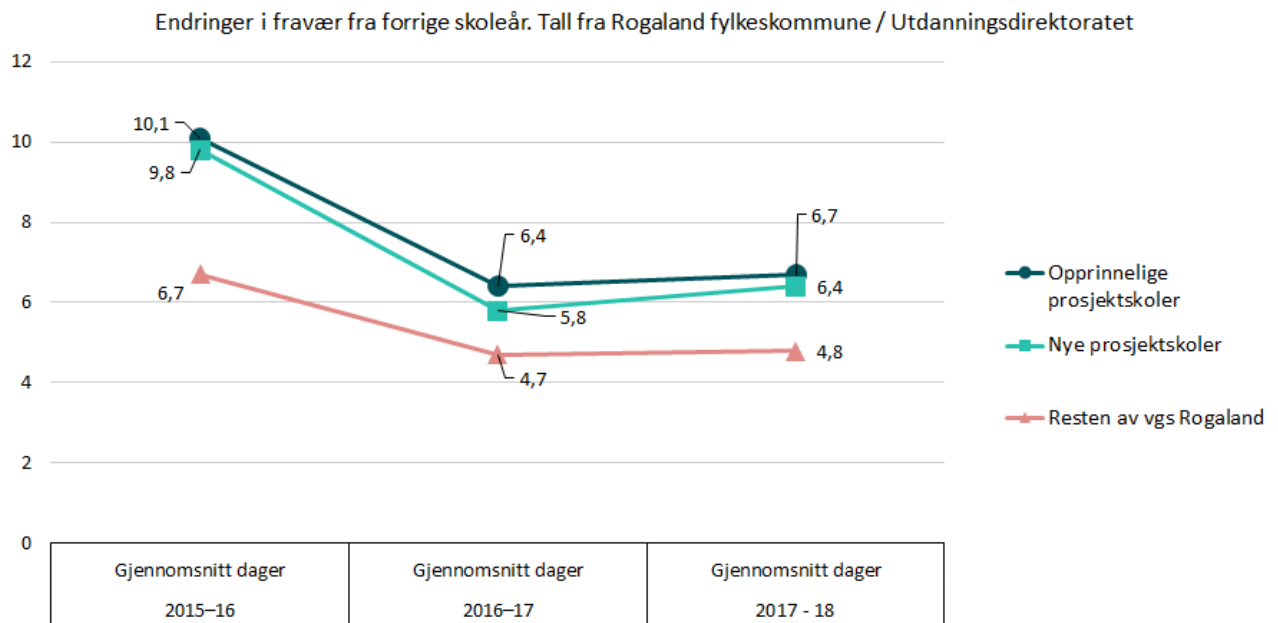

Det er tendens til økning av andel elever som opplever i stor grad å bli hørt, både på prosjektskoler og skolene for øvrig. Prosjektskolene ligger jevnt over høyere enn resten av Rogalandsskolene. Andelen som ikke opplever å bli hørt er redusert de nye prosjektskolene og resten av Rogalandsskolene, mens andelen ved de opprinnelige prosjektskolene er mer stabil.

Endring i fravær

Dager

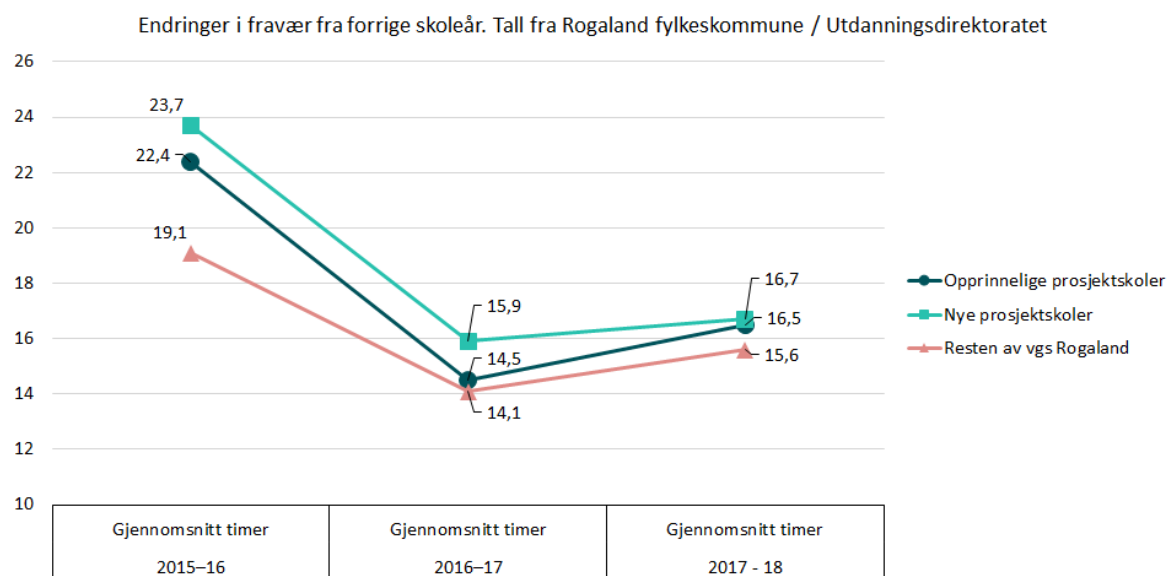
Figur 23: Fravær i dager for skoleårene 2015/16 til 2017/18.

Utviklingen av dagsfravær er relativt lik ved prosjektskolene som i Rogaland for øvrig.

Timer

Figur 24: Fravær i timer for skoleårene 2015/16 til 2017/18.

Utviklingen av timefravær er relativt lik for forsøksskolene som i Rogaland for øvrig.

Kvalitativ evaluering av forsøksordningen

For å oppnå mer kunnskap om opplevelsen av forsøksordningen uten anmerkninger i orden og atferd, ble det også gjennomført en kvalitativ evaluering. Formålet med denne var å få mer detaljert innsikt i hvordan elever, ansatte og tillitsvalgte opplevde forsøksordningen og hvilke erfaringer de har gjort seg med denne.

Metodisk tilnærming

Da formålet med evalueringen var å utforske hvilke erfaringer de involverte partene hadde gjort seg med forsøksordningen, fremsto fokusgruppeintervju som en hensiktsmessig metode. I fokusgruppeintervju er gruppens felles refleksjoner og diskusjoner sentralt for å fremme meninger og opplevelser av et spesifikt tema, i denne konteksten forsøksordningen uten karakter i orden og atferd.

Utvalg

Informantene var fordelt på to fokusgruppeintervju basert på geografisk tilhørighet. Ett intervju ble avholdt nord i fylket, og ett intervju ble avholdt lengre sør i fylket. Intervjuene var heterogent sammensatt av informanter. Årsaken til dette var å fremme de ulike involvertes erfaringer om tema. Tre skoler var representert i hvert intervju. Hver skole var representert med rektor (en skole stilte med avdelingsleder i stedet for rektor), en arbeidsplass tillitsvalgt, samt elevrådsleder. Det var totalt 9 informanter per intervju.

Intervjuguide

For å få svar på sentrale spørsmål vedrørende forsøksordningen ble det utviklet en delvis strukturert intervjuguide. Spørsmålene ble utviklet på bakgrunn av evalueringens formål og de tema som etterspørres i evalueringsoppdraget. Innledningsvis ble informantene spurt om deres erfaringer med halvårs- og standpunktvurdering i orden og atferd, før alternativ praksis og eventuell erfaring med denne ble diskutert. Avslutningsvis ble informantene spurt om deres opplevelse av forsøksordningen og dennes innvirkning på elevers og læreres arbeid, samt elevers sosiale tilpasning og samhandlingskompetanse.

Prosedyre

Det ble gjennomført utvidete fokusgruppeintervju (Berg, 2009). Fremgangsmåten innebærer å sende et skjema til informantene i forkant av selve intervjuet, slik at informantene kan forberede seg på de temaene som vil bli diskutert under intervjuet. Metoden kan igangsette individuelle refleksjoner hos informantene i forkant av intervjuet, og slik øke sjansene for at viktige erfaringer kommer frem, og at informantene med større sannsynlighet fremmer egne synspunkt i gruppediskusjonen. Dette er særlig viktig i fokusgruppeintervju som er heterogent sammensatt av informanter med ulik grad av posisjonering og autoritet, som gjelder for informanter i denne evalueringen. Utvidete fokusgruppeintervju styrker derfor troverdigheten til funnene fra intervjuene.

Intervjuene ble gjennomført i tråd med anerkjente retningslinjer for fokusgruppeintervju (Krueger & Casey, 2015). En forsker ansatt ved Læringsmiljøsentret med lang erfaring innen kvalitativ metode hadde rollen som moderator under intervjuet. Moderator ledet intervjuet. En universitetslektor med god kvalitativ kompetanse hadde rollen som assistent. Hun hadde ansvar for å ta notater underveis samt gi en oppsummering av hovedtemaene fra intervjuet til slutt. Intervjuene ble tatt opp på diktafon og deretter nedskrevet ordrett.

På bakgrunn av den innledende runden med analyser ble det gruppevis sendt ut et dokument som beskrev foreløpige funn til samtlige informanter. En slik informantdialog («member check»: Miles et al., 2014) ga informantene mulighet til å komme med innspill på de foreløpige fortolkningene av dataene. Dette styrker funnenes troverdighet (Miles et al., 2014; Berg, 2009). Fremgangsmåten åpner også for å oppklare eventuelle misoppfatninger eller feiltolkninger. Informantene ble bedt om å gi innspill på informantdialogen. Ingen av totalt 18 informanter ga tilbakemelding på informantdialogen.

Analyser

De ferdig transkriberte intervjuene ble analysert av to ansatte ved Læringsmiljøsentret. Begge var til stede under intervjuene, og har erfaring med kvalitativ forskning og analyser. Med støtte i NVivo 12 ble det gjennomført en konvensjonell innholdsanalyse, også kalt fortolkende tekstanalyse (Krippendorff, 2004). Intervjuene ble først analysert separat. Deretter ble det gjennomført analyser på tvers av intervjuene for å utforske de mest sentrale erfaringer med forsøksordningen. Data ble kondensert (Miles et al., 2014) og kodet. For å øke validiteten i

funnene ble analysen sammenlignet med notatene som ble gjort under intervjuene. Ettersom funnene var overlappende mellom de to intervjuene, ble hovedkategoriene fra intervjuene de samme. Følgende hovedkategorier for funn fra intervjuene ble avgjort: 'Opprinnelig ordning', 'Alternative tiltak' og 'Videreutvikling av tiltak'.

Funn

I dette avsnittet vil sentrale funn fra analysene bli presentert. Til de tre hovedkategoriene av funn som ble identifisert, 'Opprinnelig ordning', 'Alternative tiltak' og 'Videreutvikling av tiltak', ble det videre definert underkategorier for å ytterligere spesifisere funnene. Underkategoriene tilhørende 'Opprinnelig ordning' er 'positive erfaringer' og 'negative erfaringer'. Underkategoriene tilhørende 'Alternative tiltak' er 'Hva er gjennomført', 'Erfaringer med tiltaket' og 'Utfordringer'. Underkategoriene under 'Videreutvikling av tiltak' er 'Tiltaksbehov' og 'Uegnede tiltak'. Funnene er presentert under og oppsummert i figur 25.

Hovedkategori 1: 'Opprinnelig ordning'

'Positive erfaringer'

Den opprinnelig ordningen var en konkret sanksjonsform som hadde en disiplinerende virkning for enkelte elever. Likevel ble denne sett på som en dårlig konstruksjon som med fordel kunne erstattes. Noen få lærere i personalet savnet anmerkninger fordi de ikke opplevde å ha gode nok verktøy for hva de kunne gjøre i stedet. Videre ble det presisert at det likevel finnes en mulighet i skolens ordensreglement for å følge opp negativ atferd.

'Negative erfaringer'

Innledningsvis ble det i begge fokusgruppene understreket at intensjonen om å delta i forsøksordningen var basert på en opplevelse av ordningen med karakter i orden og oppførsel som urettferdig og ikke objektiv. Det ble fremmet at den opprinnelige ordningen var basert på et prinsipp om å gi elevene sanksjoner, hvilket bygger på et dårlig elev- og læringssyn. Blant samtlige i fokusgruppeintervjuene var det enighet om at de ikke ønsket karakterer i orden og oppførsel tilbake.

Det var stor samstemthet i begge intervjugruppene om at det var særdeles vanskelig å definere objektive kriterier for hva som leder til anmerkning og hvor mange anmerkninger som skal gi nedsatt karakter i den opprinnelige ordningen med karakterer i orden og oppførsel. Videre er ordningen problematisk ettersom karaktersetningen ble ulikt praktisert mellom lærerne. Praksisen

med å sette anmerkning varierte mellom lærere, men også mellom en lærer og dennes elever i en enkelt time. Dette resulterte i at elevene opplevde å bli behandlet urettferdig. Slik praksis slo særlig dårlig ut for elever på yrkesfag da disse risikerte å ikke få læreplass som følge av nedsatt karakter i orden og oppførsel. For denne elevgruppen var lærernes ulike praksis med å gi anmerkninger, og eventuelt nedsatt karakter, også meget urettferdig da bedrifter ofte avslo søknader om læreplass, dersom søkerne hadde nedsatt karakter i orden og oppførsel. Urettferdigheten ved dette ble understreket, da det var flere elever som ikke fikk fagbrev på bakgrunn av en ordning som ble praktisert så ulikt. Dette er en svært alvorlig konsekvens som ikke står i forhold til årsaken til den nedsatte karakteren.

Et annet hovedfunn er den brede enigheten mellom informantene om at den opprinnelige ordningen var ødeleggende for relasjonen mellom lærer og elev. Dette som følge av at ordningen fokuserte på hva elevene gjorde galt og hva de ikke mestret. Dette funnet overlapper til dels med erfaringer fra alternativ ordning som presenteres under, og beskrives nærmere der.

Hovedkategori 2: 'Alternative tiltak'

'Hva er gjennomført'

Samtlige skoler har erstattet karakter i orden og oppførsel med veiledning og samtaler med elevene. Det er noe variasjon i hvordan samtaler er strukturert. Samtalene kan ha en mer formell eller uformell struktur. Noen samtaler er planlagte, mens andre tas ved behov. Det var også variasjon i hvor stor grad skolene hadde hatt anledning til å innarbeide system og rutiner for slike elevsamtaler. Noen skoler hadde arbeidet mye med veiledningssamtalen og hatt introduksjonskurs for skolens ansatte hvor de har trent på disse. En skole hadde utarbeidet en mal for elevsamtalen. I malen vektlegges det at samtalen med eleven bør være fremtidsrettet, holde fokus på målet, anerkjenne elevens forslag, lage klare og tydelige tiltak, ansvarliggjøre eleven og avslutte med en konklusjon. Deretter avtales ny tid for samtale med eleven. I elevsamtaler med en mer formalisert struktur fikk elevene i forkant utdelt et skjema som de skulle fylle ut med ønsker for innhold. Samtlige informanter fremmet viktigheten av at det positive ved eleven ble vektlagt i disse samtalerne ettersom det kunne motivere elevene til videre arbeid.

Informantene poengter flere ganger at elevene må behandles som voksne, selvstendige individer som tas på alvor. Slik ivaretas både den faglige og sosiale utdanningen til elevene gjennom at elevene selv lærer å ta ansvar. Dette forbereder elevene til videre studier og yrkesliv. I fokusgruppene ble det reflektert rundt sammenhengen mellom denne holdningen og den

overordnede delen av læreplanverkets perspektiv på sosial læring. Det ble også snakket om å se dette holdningsarbeidet som en del av det å bygge en god læringskultur ved skolen. Majoriteten av informantene mente at det bør jobbes profesjonelt og systematisk med dette, slik at den nye praksisen blir en del av skolekulturen og skolehverdagen.

Et mer konkret og overordnet tiltak som flere av skolene hadde gjennomført, var å definere felles regler og ordensreglement både i personalet og blant elevene ved skolestart. Det ble vektlagt størst mulig felles håndtering av reglementet. Videre ble det ansett som viktig å etablere en dialog med elevene om hvilke forventninger lærerne har til elevene når de begynner på skolen.

'Erfaringer med tiltaket'

Uavhengig av hvilke tiltak de respektive skoler hadde igangsatt var det bred enighet i fokusgruppene om at alternative tiltak fungerer svært mye bedre enn den opprinnelige ordningen. En av årsakene som ble vektlagt var at alternative tiltak legger til grunn et lærings syn som bygger relasjoner til elevene. Eleveinformantene underbygget dette ytterligere ved å presisere at sammenlignet med anmerkninger, lærer ungdom mye mer av samtaler med, og positivt fokus fra lærerne. Samtlige informanter var enige i at den nye ordningen har bidratt til en betydningsfull forbedring i relasjonen mellom lærer og elev. Dette er oppnådd blant annet gjennom elevers økte opplevelse av tiltro til lærer. Det var bred enighet i fokusgruppene om at lærere og elever ved skolene som deltar i forsøksordningen i større grad opplever gjensidig respekt for hverandre. Dette har igjen ført til at flere elever har snakket med lærere også om andre ting som kan være vanskelig i livene deres. Videre ble det i fokusgruppene belyst at de alternative tiltakene som er satt inn ser ut til å fungere godt også for elever med utfordringer. Dette som følge av at lærer i større grad har samtaler med elevene. Dette anså informantene som effektivt, da det innebærer en dialog hvor elevene må reflektere mer over egen atferd og årsaken til denne.

Informanter tilknyttet skoler som har arbeidet godt med organisasjonsutvikling i forkant av alternativt tiltak, med fokus på relasjon mellom lærer og elev, presiserte at forsøksordningen har vært lite ressurskrevende. Det ble fremmet at en av årsakene til dette var at en god relasjon mellom lærer og elev inngår i å styrke et godt læringsmiljø hvor elevenes sosiale læring blir vektlagt.

'Utfordringer'

En av hovedutfordringene med forsøksordningen var at det var tidkrevende. Det var enighet blant informantene om at det kan ta tid å innarbeide en ny praksis som innebærer en holdningsendring, en justering av organisasjonens kultur og ny arbeidspraksis. Det ble derfor fremmet at det er viktig å se på denne endringen som en modningsprosess og læringsprosess hos elevene som kan gjøre dem klare for samfunnet etter den videregående skolen. Det at forsøksordningen er relativt ny mente informantene også at innebar at det bør arbeides ytterligere for å få den alternative praksisen til å fungere enda bedre. En spesifikk utfordring vedrørende tid som ressurs, var at mye av elev- og veiledningssamtalene ble gjennomført av kontaktlærer. Informantene understreket derfor behovet for økt tidsressurs til lærere som har ansvar for å følge opp elevene.

En annen utfordring som ble fremmet blant informantene var at enkelte lærer opplevde at de manglet gode nok alternative verktøy som kan benyttes når elever viser atferds- eller ordensproblematikk. Det var enighet om at forsentkomming, manglende innleveringer og juks er spesielt utfordrende i skolehverdagen. Det er derfor et behov for å utvikle en felles forståelse og felles tiltak innad i skolene for hvordan slike utfordringer kan håndteres. Det ble diskutert at utfordringer med å fjerne karakter i orden og atferd særlig gjelder for yrkesfaglærere. Dette som følge av at karaktersetningen kunne gi potensielle arbeidsgivere en indikator på elevenes punktlighet og ansvarlighet. Det ble poengtert at når bedriftene fikk informasjon om årsaken til manglende karakterer i orden og oppførsel i forkant, var det uproblematisk for bedriftene å forholde seg til, ettersom lærerne står som referanse for elevene.

Hovedkategori 3: 'Videreføring av tiltak'

'Tiltaksbehov'

Det var stor enighet blant informantene om at det i en videreføring av ordningen uten karakter i orden og oppførsel blir viktig å se på denne som en del av organisasjonsutviklingen ved den enkelte skole. Argumentene for dette var at et slikt perspektiv vil bidra til å bygge et godt læringsmiljø hvor elevenes sosiale utvikling vektlegges. Diskusjonen i fokusgruppene omhandlet viktigheten av å danne gode relasjoner ved å se hele eleven og ta eleven på alvor. Flere av informantene mente at skolene kan få til dette gjennom å utvikle sin kompetanse innen veiledning og samtaler med elevene. Det var stor enighet om at det tar tid å få dette på plass, særlig med tanke på at det kan være vanskelig å snu en praksis som har vært rådende svært lenge.

Informantene vektla behovet for å arbeide systematisk på systemnivå. Et forslag var å avsette mer tid til samarbeid internt på skolene om den enkelte klasse og elev, eksempelvis gjennom å øke både hyppighet og kvaliteten til klasselærerråd. Informantene fremmet også et behov for økt tidsressurs til kontaktlærer. Dette som følge av at mye av arbeidet med å følge opp den nye ordningen i form av elevsamtaler og veiledningssamtalen faller på kontaktlæreren. Det ble derfor argumentert for at man må se nærmere på organiseringen av undervisningen slik at den enkelte lærer har klassen i flere timer per uke, og noen skoler har allerede startet dette arbeidet.

'Uegnede tiltak'

Det var stor enighet blant deltakerne om at ordningen med karakterer i orden og oppførsel ikke måtte bli erstattet av en tilsvarende ordning. Argumentasjonen for dette var at slike ordninger strider mot det læringssynet lærerne har, hvor gode relasjoner mellom lærer og elev vektlegges. Nedsatt karakter i orden og oppførsel ble av informantene ansett som en straff som fremmer et elevsyn hvor en ikke vektlegger elevenes positive sider og mestring, og som heller ikke lærer elevene å ta ansvar. Ifølge fokusgruppediskusjonene blir elevene da heller ikke rustet til videre studier og arbeidsliv. Et annet argument informantene fremmet mot tiltak tilsvarende karakter i orden og oppførsel var at slike system er urettferdig og at ordningen ikke er objektiv (se også under hovedkategori 'Opprinnelig ordning').

Sammendrag av den kvalitative evalueringen

Kvalitative funn indikerer at den opprinnelige ordningen med karakter i orden og oppførsel i videregående skole er et uønsket virkemiddel blant både lærere og elever. Dette som følge av at ordningen oppleves som svært urettferdig på bakgrunn av blant annet mangel på objektive kriterier for anmerkninger og/eller nedsatt karakter, samt variert praksis mellom lærere. Dette kan ha store negative konsekvenser for elever, særlig på yrkesfaglig studieretning. Eksempler på dette er tilfeller hvor elever ikke har fått læreplass som følge av nedsatt karakter i orden og oppførsel. Med tanke på hvor lite objektiv og ulikt praktisert ordningen med karakter i orden og atferd er, er dette bekymringsfullt. Den opprinnelige ordningen bygger videre på et elev- og læringssyn som ikke er tilpasset dagens skole og krav til elevers kompetanse.

Skolene som har deltatt i forsøksordningen med å fjerne karakter i orden og atferd har alle erstattet den opprinnelige ordningen med samtaler mellom lærer og elev. Struktur og innhold i de alternative tiltakene varierer noe, men samtlige fremmer relasjonsbygging gjennom samtale som

alternativ metode. Samtlige skoler ønsker å fortsette med denne ordningen. Dette som følge av at den alternative ordningen bygger på dagens læringssyn, som kan gi grobunn for en mer hensiktsmessig sosial utvikling hos elevene, og være med på å bygge en god læringskultur ved den enkelte skole. Dette gir elevene viktig læring i forhold til videre studier og yrkesliv. For elever som viser atferdsvansker ser det også ut til at den nye ordningen gir en bedre utvikling, selv om dette kan ta noe lenger tid. Men, med en god relasjon med læreren i bunn, våger elevene å snakke med læreren også om andre ting som er vanskelige for dem. Dette er med på å styrke elevenes sosiale kompetanse, deriblant deres handlingskompetanse. I tillegg til å bygge gode relasjoner på skolen, styrker de alternative tiltakene elevenes forståelse av eget ansvar, samt hvorfor og hvordan skolereglementet er gjeldende. Det synes derfor som om alternative tiltak også har betydning for elevenes sosiale tilpasning til skolereglementet.

Samtidig belyses noen utfordringer for å etablere en god og hensiktsmessig praksis for dette. Endring av praksis innebærer holdningsendring samt utvikling av organisasjonskultur. Dette krever et systematisk arbeid hvor tid ble trukket frem som en essensiell ressurs. Det er også nødvendig å utvikle flere og bedre konkrete redskap for veiledning og gode formelle og uformelle samtaler mellom lærere og elever. Det kan være hensiktsmessig at skolene samarbeider på tvers med utvikling av dette. Disse må ta utgangspunkt i et elevsyn som ivaretar hele eleven, og som oppleves som rettferdig for alle, både elever og lærere.

Skolenes deltakelse i forsøksordningen har variert i tid. Blant skolene som har vært del av prosjektet i en lengre periode, har arbeidet med å etablere ny praksis kommet lenger. Flere av skolene har også arbeidet med sosial læring i flere år. Her har de hatt gode prosesser blant de ansatte. Dette var med på å danne et godt grunnlag for «ny praksis» allerede før skolene gikk inn i forsøksordningen.

Figur 25 gir en oppsummering av funn fra fokusgruppeintervjuene.

Figur 25: Oppsummering av funn fra fokusgruppeintervjuene

Hoveddimensjoner	Opprinnelig ordning		Alternative tiltak			Videreutvikling av tiltak	
	Positive erfaringer	Negative erfaringer	Hva er gjennomført	Erfaringer med tiltaket	Utfordringer	Tiltaksbehov	Uegnede tiltak
Underkategorier med tilhørende funn	Konkret sanksjonsform med disiplinerende virkning for enkelte elever	Ikke objektiv grunnet manglende objektive kriterier for å sette anmerkninger og nedsatt karakter	Veiledning og samtaler, både av uformell og formell karakter, med positivt fokus på elevers mestring	Fungerer bedre enn opprinnelig ordning, også for elever med utfordringer	Tidkrevende grunnet innarbeiding av ny praksis og holdningsarbeid	Fjerning av anmerkning og karakter i orden og atferd sees på som organisasjonsutvikling som bidrar til et læringsmiljø hvor elevers sosiale utvikling vektlegges	Nye tiltak må ikke inneholde anmerkninger og karakterer
		Urettferdig ordning da praksis varierer mellom lærere	Definere felles mål og retningslinjer ved skolestart	Bygger på et læringssyn som bygger relasjon mellom lærer og elev, som styrker elevers sosiale læring i læringsmiljøet	Tidkrevende for kontaktlærer	Utvikle kompetanse innen veiledning og elevsamtaler for å bidra til et positivt elevsyn	Nye tiltak må ikke inneholde sanksjonering
		Er basert på sanksjoner	Samtale ved skolestart om læreres forventninger til elevene	Elevene lærer mer, har økt tiltro til lærer, snakker med lærer også om vanskelige tema ikke tilknyttet skole	Mangler alternative verktøy for håndtering av atferds- og ordensproblematikk	Ha et lengre tidsperspektiv for å snu etablert praksis	

Hoveddimensjoner	Opprinnelig ordning		Alternative tiltak			Videreutvikling av tiltak	
	<i>Positive erfaringer</i>	<i>Negative erfaringer</i>	<i>Hva er gjennomført</i>	<i>Erfaringer med tiltaket</i>	<i>Utfordringer</i>	<i>Tiltaksbehov</i>	<i>Uegnede tiltak</i>
<i>Underkategorier med tilhørende funn</i>		Bygger på et dårlig elev- og læringssyn	Samtale med fokus på å bevisstgjøre og ansvarliggjøre eleven	Økt opplevelse av gjensidig respekt mellom lærer og elev	Behov for å utvikle en felles forståelse og felles tiltak innad i skolene for hvordan atferds- or ordensproblematikk kan håndteres	Det må jobbes systematisk på systemnivå, gjerne ved å avsette tid til internt samarbeid om enkeltklasser og – elever	
		Ødelegger relasjon mellom lærer og elev grunnet fokus på hva elevene gjør galt	Ansett som holdningsarbeid som bygger god læringskultur	Lite ressurskrevende ved skoler som har arbeidet med organisasjonsutvikling i forkant	Særlig utfordrende for yrkesfag da bedrifter bruker karakterene som indikator på elevens punktlighet og ansvarlighet	Økt tidsressurs til kontaktlærer	
				Bidrar til en god forberedelse til studie- og voksenliv			
				Ikke problem for bedrifter at karakter ikke sto på vitnemål ettersom lærer er oppgitt som referanse			

Overordnet oppsummering

Den overordnede oppsummeringen vil omtale sentrale og gjennomgående tema fra de ulike datakildene, knyttet til oppfatninger om virkninger av forsøket uten anmerkninger og karakterer i orden og atferd.

Anmerkninger og karakterer har vært praktisert ulikt

Lærernes svar på spørreundersøkelsen indikerer at anmerkninger og karakterer i orden og atferd har blitt praktisert ulikt. Dette kommer også fram av intervjuundersøkelsen der det blir uttrykt at det ikke er felles eller objektive kriterier for hva som gir en anmerkning og eventuelt nedsatt karakter. En konsekvens av dette synes å være at elever har blitt behandlet ulikt og urettferdig. Dette kommer også fram i intervjuene og indirekte i spørreundersøkelsen til elevene der nesten 2/3 av elevene mente at ordningene uten karakterer i orden og atferd har ført til at elevene blir behandlet mer rettferdig. Resultatene indikerer at det kan være betydelig tilfeldighet knyttet til om en elev får anmerkning og eventuelt nedsatt karakter i orden og atferd for samme forseelse.

Hva har erstattet anmerkninger og karakterer i orden og atferd?

I den forrige evalueringsrapporten (Bru & Tvedt, 2017) ble det påpekt at det var uklart hvilke virkemidler som forsøksskolene brukte for at elevene skal følge normer og regler som skal sørge for god læringsinnsats og støttende samhandling mellom elevene. Resultatene fra spørreundersøkelsen til lærerne viser at en økt andel av lærerne opplever at forsøket har gitt dem bedre mulighet for å stimulere elevenes orden og atferd. I 2017 var det ca. 1/3 av lærerne som svarte at forsøket hadde gitt dem bedre muligheter til å stimulere elevenes orden og atferd. En like stor andel svarte at forsøket hadde påvirket denne muligheten negativt. I 2019 er det vel 50% av lærerne på skolene som var med i 2017 (og som har hatt forsøket i mer enn 3 år), som svarte at forsøket hadde gitt dem bedre mulighet for å stimulere elevenes orden og atferd, mens andelen som svarte at forsøket hadde påvirket denne muligheten negativt var redusert til 20%.

Funn fra intervjuundersøkelsene tyder på at alternative måter å stimulere orden og atferd nå er mer bevisstgjort og konkretisert, selv om det synes å være rom for ytterligere innsats på noen av

skolene på dette feltet. Samtlige skoler satser mer på veiledning og samtaler med elevene. Det er noe variasjon i hvordan samtalerne er strukturert og i hvilken grad det gis innføring for lærerne i hvordan samtalerne kan gjennomføres. Noen skoler hadde arbeidet mye med veiledningssamtalen og hatt introduksjonskurs for skolens ansatte hvor det ble trent på samtalerne. En skole hadde utarbeidet en mal for elevsamtalen. Malen vektlegger at samtalen med eleven bør være fremtidsrettet, holde fokus på målet, anerkjenne elevens forslag, lage klare og tydelige tiltak, ansvarliggjøre eleven og avsluttes med en konklusjon som påpekte det positive ved eleven, men også påpekte behov endringer eller forbedringer i elevens orden og atferd. Dette ble fulgt opp i ny samtale med eleven. Samtidig viser svarene fra spørreundersøkelsen at mange lærerne opplever at det ikke har blitt gitt nok veiledning til alternativ praksis (Figur 3), noe som tyder på et behov for større systematikk på skolene angående dette.

Elevenes orden og atferd

Omtrent 9 av 10 lærere som var med i spørreundersøkelsen i 2019 svarte at forsøksordningen enten ikke hadde påvirket elevenes atferd, eller at det hadde påvirket den positivt. Lærernes oppfatning når det gjelder elevenes orden er mer delt. Her var det ca. 2/3 av lærerne som mente at det har påvirket elevenes orden positivt eller ikke hatt innvirkning på denne, mens 1/3 mente at forsøksordningen har hatt negativ innvirkning på elevenes orden. For både orden og atferd, ser en imidlertid en klar endring i positiv retning blant lærere ved skoler som nå har vært med i forsøket i mer enn tre år.

Et klart flertall av elevene svarte i spørreundersøkelsen at de har fått større forståelse for de normer og regler som gjelder på skolen og at de overholder disse bedre etter at karakterene i orden og atferd er blitt fjernet. Dette kan være et resultat av at lærerne bruker mer tid på å samtale med elevene om hvilke normer og regler som gjelder og skaper større forståelse for hvorfor disse normene og reglene er nødvendige for at skolen skal bli et godt sted å både være og lære.

Funn i intervjuundersøkelsen avspeiler at informantene mener forsøksordningen fungerer bedre enn den opprinnelige ordningen med karakterer i orden og atferd, særlig når det gjelder kvaliteten på relasjonen mellom lærere og elever, men gir ikke klare indikasjoner på om det har vært endringer i elevenes orden og atferd.

En sammenligning av resultater fra Utdanningsdirektoratets elevundersøkelse fra 2014 til 2018 viser små endringer for elevenes opplevelse av arbeidsro. Det er imidlertid en svak tendens til at forsøksskolene har en bedre utvikling når det gjelder arbeidsro.

Endringene i fravær fra skoleåret 2016/17 til 2017/18 er relativt like ved forsøksskolene og de andre videregående skolene i Rogaland.

Samlet tyder resultatene på at forsøket i hovedsak enten ikke har påvirket elevenes orden og atferd, eller har påvirket dette positivt.

Relasjoner mellom lærere og elever

Tre av fire elever svarte at forsøket har hatt en positiv innvirkning på deres relasjoner til lærerne. Deltakerne i intervjuundersøkelsen uttrykte tydelig at forsøksordningen har ført til mer gjensidig respekt og bedre relasjoner mellom lærere og elever. Resultatene fra Utdanningsdirektoratets elevundersøkelse viser en tydeligere økning i andelen elever som opplever svært gode relasjoner til lærerne blant elever på skoler som ikke har vært med i forsøket. Endringene i andelen elever som oppgir dårlige relasjoner til elevene er omtrent lik for forsøksskolene og de andre videregående skolene i Rogaland. For både forsøksskoler og de andre videregående skolene i Rogaland rapporterer elevene i hovedsak gode relasjoner til lærerne. Når det gjelder elevenes opplevelse av at deres forslag blir lyttet til er det små forskjeller mellom forsøksskolene og de andre skolene. Her er svarene imidlertid jevnt over mindre positive enn for relasjoner til lærerne.

Hovedmønsteret er at funn fra de undersøkelsene som er knyttet direkte til evalueringen av forsøket, indikerer bedring i relasjoner mellom lærere og elever, mens denne utviklingen ikke gjenfinnes når en sammenligner utviklingen i svar på Utdanningsdirektoratets elevundersøkelse. Det er likevel verdt å merke seg at et klart flertall av elevene opplever å bli behandlet mer rettferdig når anmerkninger og karakterer i orden og atferd fjernes.

Hvordan oppfattes forsøket å fungere for ulike elevgrupper?

Lærerne ble spurt om hvordan de mente forsøket fungerte for ulike elevgrupper (Tabell 4). Ikke uventet var det stor enighet om at forsøket fungerer bedre (eller ikke er avgjørende) for elever som har få utfordringer knyttet til orden og atferd, de som har god støtte hjemmefra, de som er

faglig motivert for skolearbeidet og elever som er faglig sterke. Mer overraskende er det at lærerne svarer relativt positivt når det gjelder hvordan forsøket har fungert for elever som har utfordringer knyttet til psykiske plager, som ADHD og depresjon. For alle grupper, unntatt de som har store utfordringer knyttet til orden, er andelen som svarte at forsøket har fungert særlig godt større enn andelen som svarer at forsøket har fungert særlig dårlig. Andelene som mente at forsøket har fungert særlig dårlig for gruppene, varierte mellom 3% og 32%. Dette innebærer at de som svarer at forsøket har fungert særlig godt eller svarer nøytralt (ikke avgjørende) varierte mellom 68% og 97%.

Betydningen av karakterer i orden og atferd når en søker lære plass/ jobb

På skoler som har hatt forsøket i 2 år var det snaut 20% av elevene som mente at det å ikke ha karakterer i orden og atferd kunne virke negativt inn når en søkte jobb. På skoler som hadde hatt forsøket i 3 år eller mer var denne andelen redusert til vel 10%. Intervjuundersøkelsen indikerer at manglende karakterer i orden og atferd kan erstattes ved at en lærer som kjenner eleven godt står som referanse for eleven. Når systemet for karakterer i orden og atferd synes å praktiseres så ulikt, er det betydelig risiko for at disse karakterene ikke gir arbeidsgiver et riktig bilde av alle elever. Elever som vil kunne bli ansvarlige arbeidstakere risikerer å bli avvist fordi deres orden og atferd er blitt vurdert urimelig strengt.

Endringer i lærernes arbeidssituasjon

Endringer i egen praksis

Ved skolene som hadde hatt forsøket i 3 år eller mer, var det vel 60% av lærerne som svarte at forsøket hadde ført til økt vektlegging av forhold som: prosesser for å gi elevene forståelse for skolens normer og regler, bygge gode relasjoner til elevene, hjelpe elevene til å etablere gode rutiner for skolearbeidet og stimulere elevenes sosiale læring. Svarene på denne indeksen var tydelig mer positive ved disse skolene i 2019 enn i 2017 (Figur 11), og kan tyde på at lærerne har videreutviklet slik praksis over tid. På skolene som har hatt forsøket i knapt to år var denne andelen snaut 40%.

Endringer i arbeidsmengde- og belastning

Omtrent 40% av lærerne svarte den nye ordningen har ført til at de bruker mer tid på å håndtere forhold knyttet å håndtere elevers atferd og orden. Dette synes primært å være knyttet til mer tid brukt til samtaler om orden og atferd. Mellom 15% og 20% mente det har ført til redusert arbeidsmengde, mens mellom 40% og 50% mente forsøket ikke har medført endringer i arbeidsmengde. Lærere på skoler som har forsøket i mer enn 3 år svarer bare litt mer positivt om disse aspektene av arbeidsmengde. Også funn fra intervjuundersøkelsen indikerer at forsøksordningen har medført økt tidsbruk knyttet til samtaler om orden og atferd, særlig for kontaktlærerne. Dette kunne imidlertid kompenseres ved at kontaktlærerne hadde flere timer i klassen de var kontaktlærer for og flere av skolene arbeidet med å få til dette.

Endringer i arbeidssituasjonen generelt

Lærerne svarte mer positivt om hvordan forsøksordningen har påvirket deres arbeidssituasjon generelt. Blant lærerne som har hatt forsøket i tre år eller mer er det 56% av lærerne som svarte at forsøksordningen har hatt en positiv innvirkning på arbeidssituasjonen deres, mens 24% mente det har hatt en negativ innvirkning på arbeidssituasjonen. Det at en så stor andel lærere, som har erfaringer fra prosjektet over flere år, mente at forsøksordningen har påvirket arbeidssituasjonen positivt, indikerer at det tar tid å etablere ny praksis for å stimulere god orden og ansvarlig atferd. Det avspeiler også at gevinster ved den nye ordningen oppveier merarbeid knyttet til alternativ stimulering og oppfølging av elevenes orden og atferd. Trolig er det opplevelsen av å av få bedre innsikt i elevers situasjon, å behandle dem mer rettferdig og å ha bedre relasjoner til elevene som bidrar til at mange lærere opplever å få en bedre arbeidssituasjon. Tidligere forskning viser at gode relasjoner til elevene er sentralt for lærernes jobbtilfredshet (Hargreaves, 2000; Spilt, Koomen, & Thijs, 2011).

Metodiske betraktninger

En sterk side ved evalueringen er at den baserer seg på flere datakilder. Et bredt spekter av erfaringer og oppfatninger fra lærere, elever og skolenes ledelse er kartlagt. Oppslutningen om undersøkelsene som inngår i evalueringen er god. Særlig gjelder dette for spørreundersøkelsen blant elevene (svarprosent på 79%). I intervjuene deltok ledelse, tillitsvalgt for lærerne og

elevrådsrepresentant fra alle skolene. Lærernes deltakelse i spørreundersøkelsen varierer en del mellom skolene, men samlet sett må også denne betegnes som rimelig god (70% av lærerne deltok). Det kunne ha vært relevant å også inkludere arbeidsgiveres oppfatninger, men det har ikke vært mulig innenfor evalueringens ressursrammer.

Det hadde vært ønskelig med et longitudinelt eller eksperimentelt forskningsdesign, som ga sikrere indikasjoner på effekter av tiltak. Det ville imidlertid vært svært krevende å klare å isolere endringer til det å fjerne anmerkninger og tilhørende karakterer i orden og atferd. Bruken av data fra elevundersøkelsen og fraværdata kan betraktes å ha en grad av eksperimentell karakter, mens sammenligningen av data mellom evalueringen i 2017 og 2019 har et innslag av longitudinell karakter. Svakheten med sammenligningen mellom 2017 og 2019 er at utvalgene har endret seg. Det samme gjelder for elevundersøkelsen. I tillegg er det ikke kontroll for andre tiltak som skolene kan ha gjennomført.

Likevel mener vi at det mangfold av data som er hentet inn gir et godt bilde av erfaringer med å fjerne anmerkninger og tilhørende karakterer i orden og atferd.

Personvern

Alle undersøkelsene ble drøftet med Personvernombudet. Spørreundersøkelsene til lærere og elever ble vurdert som helt anonyme og at det derfor ikke var nødvendig med melding til Personvernombudet. Intervjuundersøkelsen ble meldt til Personvernombudet, som vurderte prosedyrer for gjennomføring til å være i tråd med de regler som gjelder for personvern for slike undersøkelser.

Konklusjon og avsluttende betraktninger

Resultatene tyder på at det er vanskelig å etablere felles kriterier og praksis for anmerkninger og karakterer i orden og atferd. Dette fører til at det blir tilfeldig om samme atferd gir anmerkning eller ikke, og karakterene i orden og atferd synes også å bli satt på et tilfeldig grunnlag. Det er en liten andel elever som får nedsatt karakter i orden (4,7%) og atferd (1,9%), og arbeidsgivere kan derfor se på dette som noe ekstraordinært negativt. Tilfeldigheter kan derfor ramme noen elever særlig hardt når det gjelder mulighet for å få læreplass eller jobb. Skal en beholde karakterene i orden og atferd, synes det nødvendig å gjøre en innsats for å etablere felles kriterier og praksis for anmerkninger og tilhørende karakterer i orden og atferd. Alternativet er å fjerne disse karakterene og la en lærer som kjenner eleven godt stå som referanse for eleven.

Forsøket som er gjort ved seks videregående skoler tyder på at gevinstene ved å fjerne ordningen med karakterer i orden og atferd er større enn kostnadene. Intervjuundersøkelsen indikerer at ingen av skolene som har vært med på forsøket ønsker å gå tilbake til en ordning med anmerkninger og tilhørende karakterer i orden og atferd. Et klart flertall av elevene svarer at de har fått større forståelse for normer og regler som gjelder ved skolen, de opplever å bli behandlet mer rettferdig og de har fått bedre relasjoner til lærerne. Lærerne svarer ikke like entydig positivt, men to av tre lærere som var med på spørreundersøkelsen i 2019, svarte at forsøket enten ikke hadde påvirket elevenes orden og atferd, eller hadde påvirket dette positivt. Nesten tre av fire lærere svarte at forsøket enten ikke hadde påvirket deres arbeidssituasjon, eller hadde påvirket denne positivt. Det er gjennomgående mer positive opplevelser blant lærere ved skoler som har hatt forsøket over lengre tid.

Resultatene tyder på at det tar tid å etablere nye metoder eller tilnærminger for å stimulere til god orden og ansvarlig atferd blant elevene, og mange lærere svarer at dette har medført økt arbeidsbelastning. Like fullt er flertallet positive til ordningen uten karakterer i orden og atferd. Trolig skyldes dette at de opplever bedre relasjoner til elevene og at de opplever det mer meningsfullt å bruke positive og anerkjennende virkemidler for å hjelpe elevene med å utvikle sosial kompetanse, som vil være til nytte for dem både i skole og arbeidsliv (Heckman & Kautz 2012; Panter-Brick & Leckman 2013).

Forsøket som har vært gjennomført har vært inspirert av konsekvenspedagogikk, der veiledning og samtale står sentralt for fremme sosial kompetanse og til å kunne ta ansvar for sine handlinger, og gjennom dette kunne lykkes i livet. Anerkjennelse av eleven som person og det å fokusere på elevens positive atferd blir ansett som de viktigste virkemiddelene for å fremme ansvarlig atferd:

"... hos alle mennesker er et latent behov for at opnå den anerkjennelse, som er en følge af, at man af andre bliver betragtet som et sundt og normalt menneske med et ansvar for sin egen være-måde." (Bay, 2005, s. 32).

Karakterene i orden og atferd fungerer i hovedsak slik at elever som bryter regler for orden og atferd får nedsatt karakter og det er bare mulig å få bedre karakter dersom den først er nedsatt. Et slikt karaktersystem fungerer derfor primært straffende og ikke anerkjennende.

I pedagogikk hersker det ulike teorier og oppfatninger, men det er vanskelig å finne empirisk underbygde teorier som forfekter at straff er et effektivt virkemiddel i pedagogisk sammenheng

(Porter, 2006 s. 67-68). Det er derimot mye pedagogisk forskning som underbygger at gode relasjoner mellom lærere og elever er en hjørnestein for læringsfremmende atferd blant elevene (se Roorda, Koomen, Spilt, & Oort, 2011). Svarene fra lærere og elever tyder på at det å fjerne karakterer i orden og atferd fremmer en praksis som bygger sterkere relasjoner mellom lærere og elever, og at en gjennom samtaler og veiledning med elevene klarer å stimulere elevenes orden og atferd på en positiv måte. En slik praksis har også mulighet for å skape en mer inkluderende skole, som også ivaretar elever som av ulike årsaker strever med å etterleve de normer og regler som må prege en skole som skal fremme læring og ivareta sosiale behov blant elevene. Endringene i resultater for skolene som har vært med i tre år eller mer, tyder på at det krever tid å etablere en slik ny praksis. Det synes også å kreve at en arbeider bevisst med å utvikle konkrete tilnærminger for veiledning for å utvikle elevens læringsfremmende atferd og sosiale ansvar. Skolene som har vært med på forsøket i Rogaland synes å være på vei mot å utvikle en ny praksis, som kan erstatte karakterene i orden og atferd på en god måte. Fra et forskerståsted og for utviklingen av videregående skole er det nyttig om denne prosessen får anledning til å fortsette. Flere av skolene har arbeidet med konkrete alternativer til karakterer i orden og atferd, men ved et eventuelt nytt forsøk er det aktuelt å fokusere enda mer på å utvikle og beskrive: 1) konkrete måter å stimulere til god orden og ansvarlig atferd, 2) konstruktive og effektive reaksjoner dersom elever ikke handler i samsvar med skolens normer og regler, 3) læreres rolle som referanse for elever i forbindelse med søknad om læreplass eller jobb, 4) tilnærminger til å utvikle læreres kompetanse om de nevnte forholdene og 5) tiltak for å skape en kollektiv forståelse i det pedagogiske personale for hva som er læringsfremmende atferd og hvordan denne kan stimuleres.

Litteraturliste

- Bay, J. (2005). *Konsekvenspedagogik, en pædagogik om eksistens og social handlingskompetence*. København: Borgen.
- Berg, B.L. (2009). *Qualitative research methods for the social sciences*. 7th ed. Boston: Pearson International Edition.
- Bru, E. & Tvedt, M. S. (2017). *Evalueringen av forsøket uten karakterer i orden og atferd i videregående skoler i Rogaland 2016–2017*. Stavanger: Læringsmiljøsentret.
- Hargreaves, A. (2000). Mixed emotions: Teachers' perceptions of their interactions with students. *Teaching and Teacher Education*, 16(8), 811-826. doi:10.1016/S0742-051X(00)00028-7
- Heckman, J. J., & Kautz, T. (2012). Hard evidence on soft skills. *Labour economics*, 19(4), 451-464.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Krueger, R.A. & M. A. Casey (2015). *Focus Groups. A Practical Guide for Applied Research*. 5th Edition. SAGE Publications, Inc.
- Miles, B.M., Huberman, A.M. & Sadaña (2014). *Qualitative Data Analysis. A methods Sourcebook*. 3rd ed. SAGE Publications Ltd.
- Panter-Brick, C., & Leckman, J. F. (2013). Editorial commentary: resilience in child development–interconnected pathways to wellbeing. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(4), 333-336.
- Porter, L. (2006). *Behaviour in schools, 2nd edition*. McGraw-Hill International.
- Roorda, D. L., Koomen, H. M., Spilt, J. L. & Oort, F. J. (2011). The influence of affective teacher–student relationships on students' school engagement and achievement: A meta-analytic approach. *Review of Educational Research*, 81(4), 493-529.
- Spilt, J. L., Koomen, H. M. Y., & Thijs, J. T. (2011). Teacher wellbeing: The importance of teacher–student relationships. *Educational Psychology Review*, 23(4), 457-477. doi:10.1007/s10648-011-9170-y